

Betalingsformidling

2. utgave

Oslo, juni 1991

Rapport 1990

INNHOLDSFORTEGNELSE	SIDE
1. INNLEDNING.....	2
2. NORGES BANKS OPPGAVER I BETALINGSFORMIDLINGEN.....	2
2.1. Oppgaver og ansvar i betalingsformidlingen.....	2
2.2. Kontaktutvalget for betalingsformidling.....	2
2.3. Seddel og mynt, produksjon og distribusjon.....	3
2.4. Norges Bank som statens bankforbindelse.....	5
2.5. Risikoaspekter i betalingsformidlingen.....	7
2.6. Bistand til Nasjonalbanken i Ungarn.....	8
3. VIKTIGE UTVIKLINGSTREKK I BETALINGSFORMIDLINGEN.....	9
3.1. Hovedtrekk.....	9
3.2. Minibank, EFTPOS og betalingskort.....	11
3.3. Bankgiro.....	15
3.4. Postgiro.....	17
3.5. Sjekk.....	18
3.6. Internasjonale betalingskort.....	19
3.7. Sedler og mynt.....	21
3.8. Swift.....	25
4. VIKTIGE HENDELSER I BETALINGSFORMIDLINGEN.....	25
4.1. Banklovkommisjonens arbeid knyttet til lovregulering i betalingsformidlingen.....	25
4.2. Kortbasert elektronisk betalingsformidling - EFTPOS....	26
4.3. Kontokortforskriften, ny rammeavtale.....	28
4.4. Utviklingen innen elektronisk informasjons- og betalingsformidling, EDI-EDIFACT.....	30
4.5. Internasjonalt arbeid for regulering av og organisering av betalingssystemer.....	31
5. GEBYRER I BETALINGSFORMIDLINGEN.....	33
6. BETALINGSSYSTEMER I ANDRE NORDISKE LAND.....	36
6.1. Finland.....	36
6.2. Danmark.....	39
6.3. Sverige.....	42
Vedlegg: Brev fra Norges Bank til Finansdepartementet vedrørende posttjenestenes fremtidige rammevilkår.	

1. INNLEDNING

Denne rapporten presenterer de viktigste utviklingstrekk i ulike instrumenter for betalingsformidling i Norge og øvrige nordiske land og redegjør for de viktigste hendelsene i tilknytning til betalingsformidling i 1990. Eventuelle spørsmål kan rettes til Finansmarkedsavdelingen, Finanskontoret, tlf. (02) 31 60 00.

2. NORGES BANKS OPPGAVER I BETALINGSFORMIDLINGEN

2.1. Oppgaver og ansvar i betalingsformidlingen

I gjeldende lov om Norges Bank og pengevesenet, som trådte i kraft 24. mai 1985, heter det bl.a. at sentralbanken skal fremme et effektivt betalingssystem. I lys av dette har Norges Bank gradvis trappet opp sitt engasjement innen området betalingsformidling.

2.2. Kontaktutvalget for betalingsformidling

Kontaktutvalget for betalingsformidling, som ble etablert i januar 1986, avholdt 3 møter i 1990. Det vises til årsrapporten for 1987 om bakgrunnen for å etablere dette utvalget.

Ved utgangen av 1990 var følgende institusjoner representert i Kontaktutvalget for Betalingsformidling.

Norges Bank
Den norske Bankforening
Sparebankforeningen i Norge
Norges Handelsstands Forbund
Postdirektoratet (Postgiro og Postsparebanken)
Finansieringsselskapenes Forening
Forbrukerrådet

Datatilsynet
Kredittilsynet
Teledirektoratet.

Sentralbanksjefen er utvalgets leder, mens Finansmarkedsavdelingen er tillagt sekretariatsfunksjonen.

Kontaktutvalget er i hovedsak et forum for gjensidig utveksling av informasjon og synspunkter på sentrale spørsmål innen betalingsformidlingen. Av saker som har vært reist i Kontaktutvalget i 1990 kan bl.a. nevnes:

- Utviklingen innen elektronisk betalingsformidling i varehandelen, EFTPOS.
- Utviklingstrekk i betalingsformidlingen 1989.
- Samarbeid og konkurranse i betalingsformidlingen.
- Kontokortforskrift, ny avtale.
- Seddel- og myntsituasjonen, ny seddelrekke.

2.3. Seddel og mynt- produksjon og distribusjon

Sedler

Inngangen av sedler til Norges Bank fra postkontorer og banker i 1990 var i alt på 427,8 millioner sedler. Økningen på 15,0% i forhold til 1989 er markert større enn tidligere år. Utviklingen i seddelinngangen gjenspeiler en økning i sedlenes sirkulasjonshastighet og skyldes særlig økt omsetning av 100-kronesedler gjennom minibanker.

Investeringer i helautomatiske systemer for seddelsortering ved de fleste av Norges Banks distriktsavdelinger har gjort det mulig å håndtere denne kraftige økningen. Sammen med standardiserte kvalitetskrav og en effektiv organisering har

dette ført til økt effektivitet i behandlingen av sedler og økt levetid for sedler i omløp. Levetiden for 100-krone seddelen er øket fra 1,7 år i 1986 til 3,0 år i 1990. Det forventes at dagens lange levetid vil føre til en høyere andel tilintetgjorde sedler de nærmeste årene. Levetiden vil antagelig stabilisere seg på et noe lavere nivå enn for 1990.

I desember 1990 ble det sendt ut et høringsnotat til medlemmene i Kontaktutvalget for betalingsformidling om en eventuell lansering av en 200-krone seddel. I de mottatte høringsuttalelsene er det en positiv holdning til forslaget. Bakgrunnen for forslaget er et ønske om å redusere antall sedler. 200-krone seddelen vil eventuelt delvis erstatte bruken av 100-krone sedler, trolig spesielt i minibanker. Dette vil medføre reduserte kostnader til behandling og produksjon av sedler.

Dagens seddelrekke består av fire valører. 50,- 100,- og 1000-krone sedlene tilhører utgave VI, som er siste utgave. 500-krone sedlene tilhører V utgave, men ble erstattet med en ny seddelutgave VI 31. mai 1991. Ved utgivelse av 500-krone seddel utgave VI vil utgave V ved kunngjøring trekkes tilbake.

Mynt

Økt bruk av betalingsautomater, bl.a. i forbindelse med bompengesystemer, fører til en økning i etterspørselen etter mynt i de høyeste valører. De fleste av Norges Banks avdelinger har nå installert automatiske pakkeanlegg for mynt for å effektivisere behandlingen og distribusjonen av mynt.

Behovet for mynt dekkes, med unntak av 10-øre mynten, i stor grad av de mynter som er i sirkulasjon. Det ble således ikke produsert 5-krone mynt hverken i 1989 eller i 1990.

En vesentlig del av produksjonskapasiteten ved Den Kongelige Mynt nyttes til produksjon av 10-øre mynt. I 1990 ble det

produsert 145,2 mill. stk. Det har sammenheng med at et stort antall 10-ører årlig forsvinner ut av sirkulasjon. For tiden vurderes muligheten for å trekke tilbake 10-øren som gyldig betalingsmiddel.

Høsten 1990 ble ombygging av produksjonsdelen ved Den Kongelige Mynt fullført. Produksjonen baseres etter ombyggingen på halvfabrikata i form av ferdig utvalset metall.

2.4. Norges Bank som statens bankforbindelse

Norges Bank har tradisjonelt hatt sentrale oppgaver som statens bankforbindelse. Gjennom §17 i lov om Norges Bank og pengevesenet er det bestemt at Norges Bank "i den utstrekning Kongen bestemmer det, skal utføre bankforretninger for staten, statsbanker og offentlige fond og yte tjenester ved opptak av statslån og forvaltning av statsgjeld".

Finansdepartementet har i lengre tid arbeidet med reformer for statens økonomiforvaltning, herunder tiltak for å effektivisere den statlige likviditetsforvaltningen. Etablering av konsernkontosystem og valg av bankforbindelse for betalingsformidling har stått sentralt i denne sammenheng.

I statsbudsjettet for 1990 ble det lansert et opplegg som gikk ut på at kapitalforvaltningen i staten i hovedsak skulle sentraliseres til Norges Bank. Begrunnelsen for dette var ønsket om å øke avkastningen på statsmidlene og bedre mulighetene for en effektiv statlig likviditetsstyring. Det skulle opprettes et konsernkontosystem hvor de enkelte regnskapsførere hadde sine egne konti eller kontosystemer.

Departementet iverksatte i samarbeid med Norges Bank og Postgiro prøveprosjekter for konsernkontosystemer i staten. Ved eventuell plassering av konsernkontosystem i Postgiro var det en forutsetning at overskuddsmidler i systemet vederlagsfritt daglig skulle overføres til statens

foliokonto i Norges Bank. I mai 1990 ble det tekniske mulighetsområdet for hva Norges Bank ville kunne utføre av oppgaver, herunder bl.a. konsernkonto- og bedriftsterminalsystem, demonstrert overfor Finansdepartementet og pilotkundene Teledirektoratet og Toll- og avgiftsdirektoratet.

Departementet fant etterhvert at det er lite hensiktsmessig å gi en institusjon monopol på statlige betalingsformidlingstjenester. Med et slikt monopol vil staten ikke kunne få en fullgod kontroll på prisnivå og ressursbruk. Det ble derfor lansert en modell der kapitalen fortsatt skal samles i Norges Bank, men hvor Postgiro og forretnings- og sparebanker skal gi konkurrerende tilbud om å yte betalingstjenester og kontoholdstjenester til statsetatene. Norges Banks deltagelse i en slik modell vil være å føre de øverste nivåene i statens konsernkontohierarki.

Etter regjeringsskiftet høsten 1990 ble det foreslått at statsetatene skal ha sine konti i Postgiro. Begrunnelsen for dette var at Postgiro allerede har en betydelig andel av statlige etaters betalinger og at det er hensiktsmessig å bygge videre på det eksisterende system. Postgiro vil dermed få hovedansvaret for statens konsernkontosystem og betalingsformidling. En sentral forutsetning er at Postgiro på daglig basis vederlagsfritt overfører overskuddslikviditet til statens konto i Norges Bank.

Under behandlingen i Finanskomiteen ble spørsmålet om hvor staten skal ha sin konsernkonto utsatt til budsjett-salderingen. I salderingsbehandlingen innstilte flertallet på å utsette hele saken og se den i sammenheng med behandlingen av postmeldingen, som forventes å foreligge i løpet av høsten 1991. Norges Banks rolle som statens bankforbindelse er ennå ikke avklart. Det eneste som synes klart er at statens midler skal samles på konto i Norges Bank. I den forbindelse fortsetter Norges Bank med å utvikle en konsernkantomodell for statens øverste nivåer.

2.5. Risikoaspekter i betalingsformidlingen

Norges Bank har i den senere tid trappet opp sitt arbeide med å avklare risikoforhold i betalingssystemene. Disse spørsmål ble bl.a. aktualisert da Norion Bank i oktober 1989 ble satt under offentlig administrasjon. Det kom da frem at dagens betalingssystemer er organisert på en måte som er lite egnet til å håndtere en situasjon der en av bankene i formidlingsprosessen ikke kan innfri sine forpliktelser. Det viste seg bl.a. at de deltakende banker i liten grad var forberedt på å håndtere den risikoeksponering som deltagelse i systemet innebærer.

På bakgrunn av erfaringene fra Norion Bank saken har Norges Bank fastlagt retningslinjer for hvilke oppgjørstransaksjoner som vil bli godkjent dersom en bank blir satt under offentlig administrasjon. Disse retningslinjene vil bli praktisert inntil videre.

Norion Bank saken viste at en banks manglende evne til å innfri sine forpliktelser kan få relativt alvorlige konsekvenser for systemene for betalingsformidling som helhet. Dette gjelder både spørsmålet om den generelle tillit til betalingsformidlingen og risikoen for at problemer i en bank skal kunne spre seg til andre banker gjennom betalingssystemene.

Siktemålet for Norges Banks arbeid er å fremme tiltak som både kan bidra til en begrensnig av den samlede risiko i betalingssystemene og til en klargjøring av den enkelte aktørs risiko.

Dagens innenlandske betalingsformidling er bl.a. karakterisert ved at avregningen de deltagende banker imellom foregår i egne, bankeide avregningssentraler, hvorav Bankenes Betalingsssentral (BBS) er den viktigste. Ved denne avregningen avdekkes netto fordringsforhold mellom bankene.

Oppgjøret av disse fordringsforhold skjer hovedsakelig ved godskrift/belastning av bankenes konti i Norges Bank.

Det oppstår risiko i betalingsformidlingen bl.a. fordi formidlingssystemene er tidsutstrakte. Bankene skiller tidsmessig mellom utveksling av kundetransaksjoner og selve interbankoppgjøret. Bakgrunnen for dette er ønsket om at betalingsformidlingen skal gå raskt. Det oppstår som følge av dette betydelige fordringsposisjoner mellom de deltakende banker. En annen grunn til at disse fordringsposisjoner blir store er den lave oppgjørsfrekvens i Norges Bank. Tiltak for bedre effektivitet og sikkerhet i betalingssystemene vil bl.a. måtte rette seg mot den samlede organisering av bankenes avregningssystemer og Norges Banks oppgjørsfunksjon.

2.6. Bistand til Nasjonalbanken i Ungarn

Norges Bank mottok i mars 1990 fra Ungarns Nasjonalbank en henvendelse om assistanse ved deres arbeid med å koordinere oppbygging og modernisering av betalingsformidlingen i Ungarn.

Prosjektet ble finansiert av Utenriksdepartementet under den såkalte Øst-Europa pakken.

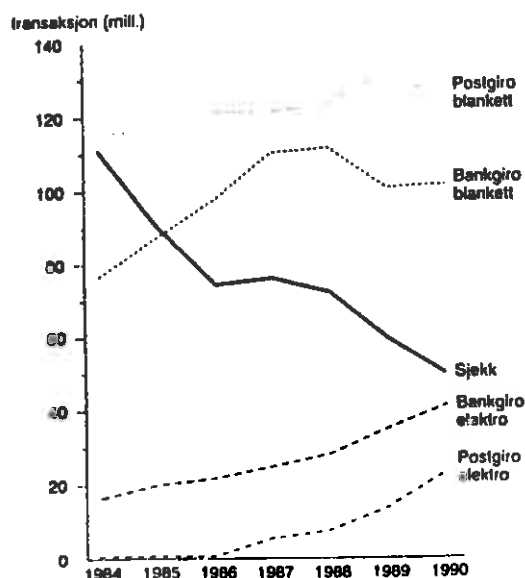
Norges Bank etablerte en prosjektgruppe for arbeidet og knyttet bl.a. til seg bistandstjenester fra det norske konsulentfirmaet OA Consulting a/s. Prosjektgruppen foretok i 1990 to reiser til Ungarn, hvorav den første utgjorde prosjektets kartleggingsfase. På basis av denne kartleggingen ble det skrevet en foreløpig rapport som beskriver ulike deler av det finansielle system og dagens betalingsformidling i Ungarn, og som munner ut i forslag til tiltak som kan forbedre systemene. Det andre besøket dreide seg om drøftinger med sikte på å følge opp bistanden fra norsk side.

3. VIKTIGE UTVIKLINGSTREKK I BETALINGSFORMIDLINGEN

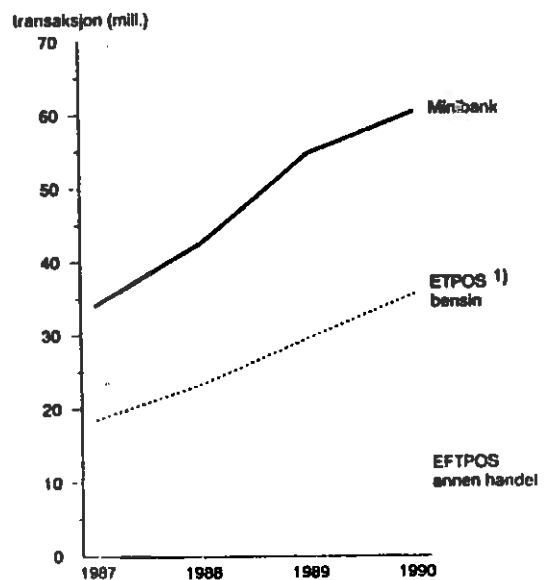
3.1. Hovedtrekk

Som tabell 3.1 og figur 3A og 3B viser, domineres betalingsformidlingen i Norge fortsatt av de papirbaserte betalings-tjenestene, dvs. seddel og mynt, sjekk- og girosystemene. De elektroniske betalingstjenestene vant markedsandeler også i 1990. Bruken av postgiroblanketter ble redusert i 1990 etter en kontinuerlig vekst i de senere år. Bruken av bankgiroblanketter ble omtrent uendret etter en reduksjon året før. Det er fremdeles en sterk vekst i antallet elektroniske post- og bankgirotransaksjoner. Reduksjonen i antall trukne sjekker fortsetter, mens antallet transaksjoner i minibankene stadig øker. I 1990 passerte således antallet uttak via minibank antallet benyttede sjekker. Det er fortsatt en sterk vekst i utplasseringen og bruken av kortbaserte elektroniske betalingsterminaler. Bruken av bankkort på betalingsterminaler på bensinstasjoner har imidlertid stagnert, mens bruken av oljeselskapenes egne kort øker sterkt.

Figur 3 A

Figur 3 B

1) ETPOS: Electronic Transfers at Point of Sales.
 Dette gjelder bruk av bankkort og oljeselskapenes kort benyttet på elektronisk betalingsterminaler på bensinstasjoner

TABELL 3.1 SENTRALE BETALINGSFORMIDLINGSINDIKATORER 1990

Betalingsmåte	Transaksjoner		Omsetning	
	m111.	Endring fra 1989 i %	mrd.kr.	Endring fra 1989 i %
Sjekk ¹⁾	50,0	(-17,1)	449,0	(-)
Bankgiro blanketter	101,4	(-0,8)	696,7	(-1,9)
Bankgiro elektronisk	41,3	(18,0)	479,5	(31,6)
Postgiro blanketter	125,0	(-4,3)	2 251,1	(-4,6)
Postgiro elektronisk	22,5	(75,9)	142,8	(5,8)
Minibank	60,2	(15,9)	45,9	(26,9)
ETPOS ²⁾ bensin	35,5	(20,3)	6,9	(19,0)
EFTPOS ³⁾ annen handel	11,9	(95,1)	4,3	(114,9)
Kredittkort og T/E-kort ⁴⁾	6,4	(23,0)	7,3	(19,6)
SUM	454,2	(4,5)	4083,5	(3,3)

Kilde: Bankenes Betalingssentral (BBS), Bankforeningen, Sparebankforeningen, Postgiro, oljeselskapene, reisekortselskapene, kredittkortselskapene.

1) Tallene for sjekker utstedt på forretningsbanker er beheftet med usikkerhet. Tilsvarende tall for foregående år var anslag. Endringstallene er derfor svært usikre.

2) ETPOS: Elektronisk kortbasert betaling på bensinstasjoner (Electronic Transfer at Point of Sale). Omsetnings- og transaksjonstallene for ETPOS-bensin gjelder bruk av både bankutstedte og oljeselskapsutstedte kort.

3) EFTPOS: Electronic Funds Transfer at Point of Sale i varehandelen.

4) Kredittkortene innbefatter Kjøpekort, Norgeskort, Multicard, Nøkkeltkort og Cresco Card. T/E-kortene innbefatter kort utstedt av Visa, Diners, Eurocard og American Express brukt i Norge.

3.2. Minibanker, EFTPOS og betalingskort

Sentrale utviklingstrekk:

Som det fremgår av tabell 3.2.1 er minibanksystemet fortsatt det dominerende system for bruk av bankkort både når det gjelder antall transaksjoner og omsetning. EFTPOS-bruken i varehandelen øker stadig, og den har et betydelig vekstpotensiale i tiden fremover. Bruken av bankkort på bensinstasjoner stagnerte i 1990 etter noen år med kraftig vekst. Stagnasjonen har trolig sammenheng med overgang til bruk av oljeselskapenes egne kort i disse terminalene.

TABELL 3.2.1 BANKENES KORTBASERTE ELEKTRONISK BETALINGSFORMIDLING 1990

	Totalt banker		Forretnings- banker		Sparebanker	
	Antall (1000)	Endring fra 1989 1 %	Antall	Endring fra 1989 1 %	Antall	Endring fra 1989 1 %
Antall bankutstedte kort (1 000)	1908,0	(-2,3)	900,0	(-11,2)	1008	(7,1)
- herav som kan benyttes i minibank	1908,0	(5,4)	900,0	(3,4)	1008	(7,1)
- herav Smartkort (m/chip)	750,0	(13,6)	750,0	(13,6)	0,0	(0,0)
- herav T/E kort 1)	570,3	(11,2)	205,5	(12,3)	364,8	(10,2)
- herav kredittkort	20,4	(8,3)	0,0	(0,0)	20,4	(8,9)
Minibanker						
- Antall installasjoner	1752	(0,1)	799	(-2,6)	953	(4,3)
- Antall transaksjoner (Mill.)	60,2	(15,9)	24,3	(18,8)	35,9	(14,1)
- Omsetning (Mill.kr.)	45905	(26,9)	18672	(24,5)	27233	(28,5)
EFTPOS-butikker						
- Antall installasjoner	7651	(45,8)	3141	(92,2)	4510	(24,8)
- Antall transaksjoner (Mill.)	11,6	(86,5)	3,3	(134,1)	8,4	(72,8)
- Omsetning (Mill.kr.)	4163,1	(105,5)	1385,1	(159)	2778,0	(86,3)
ETPOS-bensinstasjoner						
- Antall stasjoner	1562	(10,9)	667	(1,5)	895	(19,2)
- Antall transaksjoner (Mill.)	13,0	(1,1)	5,0	(0,0)	8,0	(1,7)
- Omsetning (Mill.kr.)	2620,0	(10,5)	954,5	(7,0)	1665,5	(12,6)

Kilde: Bankforeningen, Sparebankforeningen.

1) T/E-kort: Internasjonalt betalingskort (Travel and Entertainment).

TABELL 3.2.2 POSTVERKETETS KORTBASERTE ELEKTRONISKE BETALINGSFORMIDLING 1990

	1990	Endring fra 1989 i %
Antall terminaler	720	(80)
- på postkontorer	100	(11)
- på salgssteder	620	(100)
Antall transaksjoner (1000)	250	(285)
Omsetning (mill.kr.)	180	(186)

Kilde: Post giro

Minibanker:

Økningen i antall minibanker var svakere i 1990 enn i årene før. Ved utgangen av 1990 var det registrert 1752 minibanker, en økning på 10 i forhold til 1989. Ved å anta at det i 1990 var utplassert gjennomsnittlig 1747 minibanker, beløper antall transaksjoner og omsetning pr. terminal seg til henholdsvis 34 459 uttak og 26,27 mill.kr. Gjennomsnittlig beløp pr. minibankuttak var således 762 kr., en økning fra 686 kr. i 1989. Tallene viser videre at det gjøres gjennomsnittlig ca. 95 uttak pr. døgn pr. minibank, en økning fra ca. 88 i 1989.

Antall bankutstedte kort aktivisert til minibanker var ved utgangen av 1990 drøyt 1,9 millioner, dvs. en reduksjon på nærmere 46 000 kort gjennom året. Reduksjonen skyldes at en del kunder i innføringsfasen av forretningsbankenes smartkort beholdt sitt magnetstripekort etter at de hadde fått et smartkort. Utskiftingen til smartkort er nå nærmest gjennomført og de gjenværende av forretningsbankenes magnetstripekort vil derfor etterhvert forsvinne. Sparebankenes markedsandel utgjorde ca. 53% av de bankutstedte kortene ved utgangen av 1990, mot ca. 48% i 1989.

EFTPOS:

I 1990 var det igjen en kraftig vekst i antall EFTPOS-terminaler etter en moderat oppgang i 1989. Mye av økningen

skriver seg fra bankenes lansering av EFTPOS-terminaler i Oslo-området høsten 1990.

Antallet transaksjoner og omsetningen viser fortsatt økning, med hhv. 86,6% og 105%. Det er omtrent samme veksttakt som tidligere år. Antar vi 300 brukerdager i året og at det meste av utplasseringen ble gjennomført i slutten av året, har det i løpet av 1990 blitt utført i underkant av 6 betalinger pr. dag pr. terminal i gjennomsnitt. Dette er en økning fra ca. 4 i 1989.

Det var i alt 1562 bensinstasjoner med EFTPOS-terminaler i 1990. Omsetningen pr. terminal ved bruk av bankkort er omtrent uendret i forhold til 1990, mens antall transaksjoner pr. terminal er redusert med omtrent 10 prosent. Stagnasjonen i bankenes kortbaserte betalingsformidling på bensinstasjoner har trolig sammenheng med utviklingen innen bensinselskapenes egne betalingskortsystemer og særlig ordningene med kontantrabatter som bensinstasjonene har tilbudt som et ledd i konkurransen.

Som det fremgår av tabell 3.2.2 har Postverket foreløpig en beskjedent utplassering av EFTPOS-terminaler og minibanker. Postverket hadde ved utgangen av 1990 kun 15 minibanker utplassert på postkontorer. Antallet EFTPOS-terminaler utplassert av Postverket er 720, henholdsvis 100 på postkontorer og 620 i butikker. Ved bruk av disse terminalene ble det utført 250.000 transaksjoner til en samlet verdi av 180 mill.kroner. Antar vi 300 brukerdager i året og at utplasseringene av nye terminaler er jevnt fordelt over året, har det i 1990 blitt utført ca. 1,5 transaksjoner pr. terminal pr. dag i gjennomsnitt. Dette er meget lavere enn tilsvarende tall for spare- og forretningsbankene. Bakgrunnen for Postverkets forholdsvis svake stilling på dette området er et beskjedent kundegrunnlag innen varehandelssektoren, en begrenset kortbase og problemer med samordningen med bankene.

Fremdeles har EFTPOS-systemet et betydelig vekstpotensiale. Ytterligere økning i bruken av EFTPOS vil i første rekke redusere bruken av sedler, men også bruken av sjekk. Transaksjonskostnadene for EFTPOS-transaksjoner synker med økende transaksjonsvolum pga. betydelige stordriftsfordeler. På grunn av lavt transaksjonsvolum har den gjennomsnittlige kostnad pr. EFTPOS-transaksjon inntil siste halvår 1990 vært høyere enn kostnadene for bruk av sjekk. I løpet av siste halvår har kostnadene ved de to transaksjonene omtrent blitt utjevnet.

Betalingskort og kredittkort.

Som det fremgår av tabell 3.2.3, fortsatte den kraftige økningen i bruken av kort utstedt av oljeselskapene i 1990. Oljeselskapenes kortomsetning på bensinstasjonene er etter dette omtrent 65% høyere enn tilsvarende omsetning med bankkort. Mye av økningen i omsetningen kan tilskrives økning i bensinprisen.

Etter en periode hvor kredittkortselskapenes betalingsformidling ble kraftig redusert, var transaksjons- og omsetningstallene for 1990 bare såvidt lavere enn tilsvarende tall for 1989. Gjennom året skjedde det en betydelig endring i selskapenes markedsandeler der Kjøpekort og Cresco Card øker sine andeler. Hoveddelen av kredittkorttransaksjonene er fremdeles papirbaserte, men dette antas å endres etter hvert som utbredelsen av EFTPOS-terminaler øker og samordningen av disse sikrer at flere typer kort kan benyttes i elektroniske terminaler.

TABELL 3.2.3 OLJESELSKAPENES OG KREDITTKORTSELSKAPENES KORTBASERTE BETALINGSFORMIDLING 1990

	Transaksjoner (1000)	Endring fra 1989 i %	Omsetning Mill.kr.	Endring fra 1989 i %	Antall kort (1000)	Antall brukersteder
Sum olje- selskapenes kort ¹⁾	22554,3	(36,0)	4333,7	(27,0)	752,2	1779
Sum kreditt- kort ²⁾	614,7	(-1,1)	1404,0	(- 0,5)	362,0	-
herav						
- Kjøpekort	-	-	700,0	(8,9)	238,6	15000
- Norgeskort	-	-	150,0	(-3,1)	24,4	5020
- Multikort	-	-	117,0	(-16,4)	39,0	7500
- Nøkkelkort	-	-	296,0	(-18,9)	30,0	7393
- Cresco Card	-	-	141,0	(11,3)	30,0	6500

Kilde: Oljeselskapene og kredittkortselskapene

1) Gjelder kort utstedt av Norol, Hydro, Shell, Mobil, Esso, Texaco

2) Transaksjonstallene for enkeltelskaper oppgis ikke da enkelte av kredittkortselskapene ikke ønsker disse offentliggjort i sammenheng med omsetningstallene.

3.3. Bankgiro

BBS behandlet 101,4 millioner blankettbaserte girotransaksjoner i 1990 mot 100,6 millioner i 1989. Reduksjonen i omsetningen ved bankgiroblanketter fortsatte, men reduksjonen var mindre enn tidligere år. Utviklingen for de ulike typer blankettbaserte bankgirotjenestene var imidlertid forskjellig. Det var særlig bruken av spesialgiro til bank og advisert giro som ble redusert. BBS' behandling av postgiro økte så mye at det motvirket nedgangen i de andre tjenestene. Bankene mottar således et stadig økende antall postgiroblanketter fra sine kunder til belastning av sine bankkonti.

I 1990 fortsatte den sterke veksten i antall transaksjoner og omsetning for elektroniske girotransaksjoner, hhv. 17,8% og 31,6%. Dette bidro til at det totale antall bankgirotransaksjoner og omsetning økte med hhv. 5,2% og 9,5% i forhold til 1989, en større vekst enn tidligere år. Det var i 1990 særlig sterk relativ økning i antall transaksjoner via

bedriftsterminaler og Autogiro. Disse tjenestene utgjør imidlertid fortsatt en liten andel av de elektroniske tjenestene. Direkte remittering utgjør hovedtyngden av de elektroniske girotjenestene.

I 1990 utgjorde de elektroniske bankgirotjenestene over 40% av den totale bankgiroomsetningen og nesten 30% av transaksjonene. Disse andelene var i 1989 til sammenligning hhv. 33,9% og 25,8% og i 1988 hhv. 22,7% og 20,1%. De elektroniske bankgirotjenestene har dermed fått en betydelig utbredelse og oppnår en stadig større andel av bankgirotransaksjonene.

BBS' prøveprosjekt "GiroBank" ble avsluttet i løpet av 1990. Utplasseringen av GiroBank-automatene er inntil videre innstilt grunnet for lav interesse fra bankene.

TABELL 3.3. NØKKELTALL FOR BANKGIRO 1990

Betalingsmåter	Antall (1000)	Endring fra 1989 i %	Omsetning (mill.kr)	Endring fra 1989 i %
Standard giro	49.802	(-2,6)	482.974	(-2,2)
OCR-service	31.539	(0,9)	165.041	(-0,2)
Spesialgiro til bank	1.427	(-13,6)	12.703	(-13,4)
Advisert giro	2.481	(-16,1)	15.055	(-16,5)
Postgiro til bankgiro	9.101	(22,6)	12.903	(23,5)
Postgiro til postgiro- konto ¹⁾	7.058	(14,1)	8.009	(6,7)
Sum blankett-giro	101.408	(0,8)	696.685	(-1,9)
Direkte Remittering	32.521	(11,0)	972.156	(24,4)
Bedriftsterminalgiro	3.018	(95,8)	65.704	(78,1)
Autogiro	5.729	(36,1)	41.680	(46,8)
Sum direktetjenester (Autogiro + Direkte Rem. + BTG)	41.268	(17,8)	479.540	(31,6)
Sum bankgirotjenester	142.676	(5,2)	1.176.225	(9,5)

Kilde: Bankenes Betalingsentral (BBS)

1) Postgiroblanketter behandlet av BBS

3.4. Postgiro

Som det fremgår av tabell 3.4. var det fortsatt en økning i antall totale postgirotransaksjoner i 1990.

Omsetningsøkningen som har blitt registrert de senere år, ble i 1990 snudd til en reduksjon på 3,9% i forhold til 1989.

Etter at antallet blankettbaserte innbetalinger, utbetalinger og gireringer over postgiro har økt kontinuerlig i de senere år, ble dette tallet i 1990 redusert med 4,3%. Også for postgiro var det store variasjoner i utviklingen mellom de ulike blanketttypene. Antall behandlede utbetalingskort ble sterkest redusert, -31,6%, mens antall gireringer økte mest, 10,3%. Da gjennomsnittlig transaksjonsbeløp var omlag uendret ble den totale omsetningen i de papirbaserte postgirotjenestene redusert med 4,4% etter en kontinuerlig vekst i de senere år.

Økningen i bruken av Postgiros elektroniske tjenester skriver seg i hovedsak fra direkte remittering. I 1990 var det 22,3 millioner slike transaksjoner, en vekst på 75,9% i forhold til 1989. Omsetningen gikk bare opp 5,6%. De elektroniske postgirotjenestene utgjorde i 1990 i alt 15,2% av transaksjonene og 6,0% av omsetningen i Postgiros betalingsformidling. Postgiro har således en betydelig lavere andel av sine transaksjoner og omsetning i form av elektroniske tjenester enn bankgiro.

TABELL 3.4. NØKKELTALL FOR POSTGIRO I 1990

Betalingsmåter	Transaksjoner (1000)	Endring fra 1989 i %	Omsetning mill. kr.	Endring fra 1989 i %
Innbetalingskort	55 436	(-4,4)	411 748	(-1,5)
Utbetalingskort	17 156	(-31,6)	99 708	(-11,1)
Gireringer	52 358	(10,3)	1 739 698	(-4,7)
Sum blanketter	124 950	(-4,3)	2 251 153	(-4,4)
Direkte remittering ¹⁾	22 256	(75,9)	142 229	(5,6)
Direkte debitering	262	(73,5)	588	(102,8)
Sum elektronisk	22 518	(75,8)	142 817	(5,8)
Totalt	147 468	(2,8)	2 393 970	(-3,9)

Kilde: Postgiro

1) Herav ca. 61,7% med anvisning, utbetalingskort og gireringskort.

3.5. Sjekk

Sjekkbruken i Norge går fortsatt ned. Antall sjekker trukket på spare- og forretningsbanker i 1990 var ca. 50 millioner mot ca. 60 millioner året før. Omsetnings- og transaksjonstallene for sjekker trukket på forretningsbanker er imidlertid beheftet med usikkerhet. Gjennomsnittlig beløp ligger vesentlig høyere for sjekker trukket på forretningsbanker enn sjekker trukket på sparebanker, hhv. 17 105 og 4000 kroner.

Nedgangen i sjekkbruk skyldes dels utviklingen i prisene på sjekktjenestene (jf. avsnitt 5 "Gebyrer i betalingsformidlingen") og dels utviklingen i alternative betalings-tjenester. Spesielt er utviklingen på EFTPOS-området av betydning for bruken av sjekker.

I tabell 3.5 presenteres noen sentrale kjennetegn ved sjekktjenesten i 1990.

TABELL 3.5. SJEKKSTATISTIKK 1990

Sjekker trukket på banker	Antall Transaksjoner (Mill.)	Endring fra 1989 i %	Omsetning Milliarder kr.	Endring fra 1989 i %
Sparebanker	27,2	(- 8,1)	109	(- 4,4)
Forretningsbanker ¹⁾	22,8	(-26,0)	390	
Alle banker	50,0	(-17,1)	499	

Kilde: Norges Bank, Sparebankforeningen, Bankforeningen

1) Omsetningstall for sjekker trukket på forretningsbanker for 1989 var svært usikre anslag. Omsetnings- og transaksjonstall for sjekker trukket på forretningsbanker for 1990 er også delvis basert på anslag. Usikkerheten i anslaget er imidlertid redusert i forhold til tidligere år. Anslag for endringstall for omsetning ved sjekker trukket på forretningsbanker har derfor liten verdi.

3.6. Internasjonale betalingskort

Ved utgangen av 1990 hadde de fire internasjonale betalingskortselskaper American Express, Diners Club, Eurocard og Visa virksomhet i Norge. Antall transaksjoner og omsetning ved bruk av kort utstedt av disse selskapene viser fremdeles en sterk økning, hhv. 23 og 21,5% i forhold til 1989. Reisekortselskapenes 773.000 kort blir også brukt i den innenlandske betalingsformidlingen. Av nordmenns totale bruk av disse kortene utgjorde bruken i Norge 51%. Dette er en andel som er stadig økende.

Gjennomsnittsbeløpet pr. transaksjon avviker ikke særlig mellom nordmenns kjøp i utlandet og utlendingers kjøp i Norge. Totalbeløpet for nordmenns bruk av kort i utlandet er imidlertid mer enn tre ganger totalbeløpet for utlendingers bruk av kort i Norge. Det gjenspeiler ubalansen i turisttrafikken mellom Norge og utlandet.

I 1990 ble ordningen med ulike brukerstedsprovisjoner for nordmenns og utlendingers bruk av kort på norske bruker-

steder opphevet som en følge av en ny rammeavtale mellom varehandelens organisasjoner og reisekortselskapene (jfr. pkt. 4.3. Kontokortforskriften, ny rammeavtale).

I tabellene 3.6.1 og 3.6.2 gis en oversikt over reisekortselskapenes virksomhet i 1990.

TABELL 3.6.1. REISEKORTSELSKAPENES VIRKSOMHET I 1990

Selskap	Transaksjoner (1000)				Omsetning (mill.kr.)			
	Totalt	NN	NU	UN	Totalt	NN	NU	UN
American Express A/S ¹⁾	1 000	200	500	300	1 300	300	600	400
Diners Club Norge A/S	1 630	1 093	430	107	1 970	1 390	480	100
Eurocard Norge A/S	1 873	774	640	459	1 957	937	620	400
Visa Norge A/S	5 232	2 139	2 423	670	4 911	1 865	2 545	501
Totalt	9 735	4 206	3 993	1 536	10 138	4 492	4 245	1 401

Kilde: Reisekortselskapene

NN = Nordmenns kjøp i Norge
 NU = Nordmenns kjøp i utlandet
 UN = Utlendingers kjøp i Norge

1) Omsetningstallene og transaksjonstallene for American Express er beheftet med usikkerhet.

TABELL 3.6.2. ANDRE OPPLYSNINGER OM REISEKORTSELSKAPENES VIRKSOMHET I 1990

Seiskap	Antall kort (1000)	Brukersteder Norge	Brukersteder verden (1000)	Brukerstedsavgift 1 % av omsetning ¹⁾	Maksimal bruker- stedsavgift ifølge prisavtale
American Express	50	10 000	3 000	2 - 5	5,0
Diners Club Norge A/S	69	11 000	2 000	1,75 - 3,0	3,0
Eurocard Norge A/S	90	11 500	8 600	1,5 - 2,6	2,97
Visa Norge A/S	564	14 500	8 500	1,85 - 2,6	2,75

Kilde: Reisekortselskapene

- 1) For enkelte av reisekortselskapene kan lavere brukerstedsavgift fastsettes etter avtale.

3.7. Sedler og mynt

I tabellene 7.3.1 - 7.3.7 gis en oversikt over utviklingen i sammensetning, omløpshastighet og levetid for sedler og mynt i perioden 1985-1990.

Sedler: Årsgjennomsnittet for sedler i omløp økte i 1990 med 194,3 mill.kr. til 27.738,7 mill.kr. Dette representerer en økning på 0,7%.

Økningen i omløpshastigheten for sedler (antall ganger pr. år sedlene passerer gjennom Norges Bank) fortsetter, og kom i 1990 opp i 3,9.

Omløpet av 1000-krone seddelen viser en fortsatt jevn stigning. I 1990 utgjorde 1000-krone seddelen 67,5% av det totale beløpet, dvs. en økning på 3,1 prosentpoeng. Dette har i stor grad skjedd på bekostning av 100-krone seddelen. Den nye 1000-kronen i utgave VI, som ble lansert i mai 1990, vil sannsynligvis ytterligere øke 1000-kronens andel av seddelomløpet. Levetiden på 1,4 år for 1000-kronen er påvirket av overgangen fra utgave V til utgave VI i løpet av

1990. Tilintetgjørelsen av utgave V vil føre til kortere levetid for 1000-krone seddelen i den perioden utskiftingen pågår.

500-krone seddelens andel av seddelomløpet har siden 1986 avtatt og utgjorde i 1990 2,6%. Norges Bank forventer at den nye 500-krone seddelen i utgave VI som ble lansert 31. mai 1991, vil øke denne valørens andel. Den nye seddelutgaven er bedre tilpasset minibank og vil delvis erstatte bruken av 100-krone sedler. Levetiden for 500-krone seddelen har økt til 4,2 år i 1990. Den økte levetiden er et resultat av at Norges Bank effektivt utnytter eksisterende beholdninger i påvente av utgave VI. Dette har nødvendigvis ført til at kvaliteten på seddelomløpet av utgave V har vært synkende.

100-krone seddelen utgjør fremdeles det største antallet sedler i sirkulasjon, selv om seddelens andel av seddelomløpet er stadig synkende og i 1990 var på 27,8%. Omløpshastigheten har økt som følge av den økte bruk av minibank. I 1990 var omløpshastigheten på 4,9. 100-krone seddelens levetid har økt i de senere årene og var i 1990 på 3,0 år.

50-krone seddelen har en levetid på under ett år. Seddelkvaliteten på de sirkulerende sedler påvirkes av at publikum tildels behandler 50-kronen som en "skillemyntseddel" som ofte oppbevares sammen med skillemynt. Seddelens andel av omløpet er forholdsvis stabil og utgjorde i 1990 i alt 2,1%.

Mynt: Årsgjennomsnittet for mynt i omløp økte i 1990 med 74,6 mill.kr. til 162,0 mill.kr. Dette var en økning på 4,0% i forhold til 1989. Behovet av mynt, bortsett fra 10-øren, ble i stor grad dekket av det som allerede sirkulerer i samfunnet.

10-krone mynt er i utstrakt bruk som automatmynt. Bl.a. de senere års innføring av bomveisystemer har ført til en økt etterspørsel. Myntens andel av myntomløpet var 44,2% i 1990.

5-krone, 1-krone og 50-øre myntenes andeler av myntomløpet har i de senere årene vist en moderat avtakende tendens.

10-øren er den eneste mynten som krever en jevn produksjon over hele året. I antall representerer omløpet 1513 mill. stk. mynt. Mynten sirkulerer dårlig, og store mengder forsvinner fra sirkulasjon hvert år. Det ble i 1990 produsert 145,2 mill. mynt.

TABELL 3.7.1 Seddelomløpets sammensetning, årsgjennomsnitt, 1986-1990, (mill. kroner).

År	1000-kr	500-kr	100-kr	50-kr	10-kr	5-kr	Total
1986	15 106,4	790,5	8 033,9	540,3	234,5	6,2	24 714,8
1987	16 244,5	763,7	8 264,1	577,8	173,2	6,2	26 029,5
1988	17 425,8	770,6	8 409,3	626,3	160,3	6,2	27 398,5
1989	17 727,6	746,7	8 305,2	616,5	142,8	5,6	27 544,4
1990	18 715,5	729,6	7 714,4	579,2	-	-	27 738,7

TABELL 3.7.2 Seddelomløpets sammensetning, relativ %-vis fordeling 1985-90

År	1000	500	100	50	10	5	Total
1986	61,1	3,2	32,5	2,2	0,9	0,03	100
1987	62,4	2,9	31,7	2,2	0,7	0,02	100
1988	63,6	2,8	30,7	2,3	0,6	0,02	100
1989	64,4	2,7	30,2	2,2	0,5	0,02	100
1990	67,5	2,6	27,8	2,1	-	-	100

TABELL 3.7.3 Sedlernes omløpshastighet 1) 1986-1990

År	1000-kr	500-kr	100-kr	50-kr	Totalt
1986	0,89	1,25	2,38	1,57	2,07
1987	0,88	1,27	2,63	1,55	2,05
1988	0,98	1,40	3,27	1,47	2,70
1989	1,05	1,76	3,99	1,56	3,33
1990	1,25	2,92	4,93	1,73	3,93

1) Antall ganger sedlene gjennomsnittlig passerer gjennom Norges Bank pr. år.

TABELL 3.7.4 Skillemyntløpets sammensetning, årsgjennomsnitt 1986-1990, (mill. kroner).

År					2)		1)	
	10-kroner	5-kroner	1-kroner	50-ører	25-ører	10-ører	Kobber	Total
1986	639,2	342,0	360,8	96,9	43,2	104,8	26,1	1 613,6
1987	744,8	352,4	372,2	101,4	42,9	116,5	26,0	1 756,2
1988	774,7	353,8	382,7	104,6	42,4	126,3	25,9	1 810,4
1989	827,6	353,0	392,6	107,2	41,9	139,2	25,9	1 887,4
1990	867,8	358,3	406,8	110,4	41,6	151,3	25,8	1 962,0

1) Ekskl. sølvmynt kr. 6 743 000 og 10-, 25, 50, 100-, 175,- og 200-kroner jubileumsmynt.

2) 1-, 2-, 5-, og 25-ører er ikke lenger gyldig betalingsmiddel, men vil bli innløst av Norges Bank frem til 13. juli 1998.

TABELL 3.7.5 Skillemyntløpets sammensetning relativ %-vis fordeling, 1986-90

År	10	5	1	0,50	0,25	0,10	Kobber	Total
1986	39,6	21,2	22,4	6,0	2,7	6,5	1,6	100
1987	42,4	20,1	21,2	5,8	2,4	6,6	1,5	100
1988	42,8	19,5	21,1	5,8	2,3	7,0	1,4	100
1989	43,9	18,7	20,8	5,7	2,2	7,4	1,4	100
1990	44,2	18,3	20,7	5,6	2,1	7,7	1,3	100

TABELL 3.7.6 Tilintetgjorte sedler i tidsrommet 1986-1990 (mill. kroner)

År	1000-kr	500-kr	100-kr	50-kr	10-kr	Total
1986	3 005,1	359,1	4 524,4	752,7	265,5	8 906,8
1987	3 026,6	343,9	5 628,8	735,2	25,8	9 760,3
1988	3 828,9	410,1	4 923,7	853,6	13,6	10 029,9
1989	1 862,7	250,7	3 025,5	821,6	221,4 ¹⁾	6 181,9
1990	13 437,2 ²⁾	175,1	2 558,8	805,6	4,2	16 980,9

1) I beløpet for tilintetgjorte 10-kronesedler inngår 14,2 mill. kroner i 2-kronesedler og 5,3 mill. kroner i 1-kronesedler.

2) Overgang fra utgave V til utgave VI

TABELL 3.7.7 Gjennomsnittlig levetid for sedler 1986-1990 (antall år)

År	1000-kr	500-kr	100-kr	50-kr
1986	4,6	2,2	1,7	0,6
1987	5,6	2,3	1,5	0,7
1988	4,6	1,9	1,7	0,7
1989	9,5	3,0	2,8	0,8
1990	1,4 ¹⁾	4,2	3,0	0,7

2) Overgang fra utgave V til utgave VI

3.8. SWIFT

SWIFT-systemet, som er et elektronisk system for overføring av meldinger, er viktig i betalingsformidlingen mellom Norge og utlandet. En meget stor del av de overføringer som foretas mellom norske forretnings- og sparebanker og utlandet, finner sted via dette systemet, hvor 3049 banker i 64 land er tilknyttet.

I Norge er 27 banker, inklusive Norges Bank og Postgiro med i SWIFT.

Som det fremgår i tabell 3.8 er antallet transaksjoner formidlet over dette systemet stadig økende. Økningen i 1990 i forhold til 1989 var på 12% mot over 20% året før. Den norske trafikkandelen målt etter utgående meldinger på verdensbasis er stadig avtakende og var i 1990 på 1,4%.

TABELL 3.8. SWIFT-meldinger.

År	Ant.utg.meld. Verdensbasis (1000)	Ant.utg.meld. fra norske banker (1000)	Ant.utg.meld. fra Norges Bank (1000)
1986	192 000	3 747	17,8
1987	222 300	4 290	19,7
1988	245 000	4 290	19,2
1989	296 000	4 316	24,8
1990	333 000	4 632	29,8

Kilde: Norges Bank

4. VIKTIGE HENDELSER I BETALINGFORMIDLINGEN

4.1. Banklovkomisjonens arbeid knyttet til lovregulering i betalingsformidlingen.

Banklovkomisjonen ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 6. april 1990.

Komisjonen var ved utgangen av 1990 ledet av adm.dir. Tor Moursund med ass.dir. Steinar Tjomsland (Norges Bank) som nestleder, og har totalt 21 medlemmer.

Kommisjonen skal gjennomgå finansinstitusjon- og kredittlovgivningen med sikte på modernisering, samordning og revisjon. Videre skal den vurdere behovet for lovregler om betalingsformidling og for å beskytte forbrukernes interesser i avtaler om banktjenester, og foreslå slik løsning som det er behov for på området.

For feltet betalingsformidling ble det opprettet en arbeidsgruppe med formål å produsere et grunnlagsdokument for kommisjonens videre arbeid. Denne arbeidsgruppen ble ledet av prof.dr.juris Carsten Smith med rådgiver Else Bøthun i Norges Bank som sekretær. Gruppens rapport ble levert kommisjonen 21. mars 1991.

Følgende frister gjelder for arbeidet:

- Finansinstitusjonslovgivningen, utgangen av 1991
- Lovgivning om betalingsformidling, utgangen av 1992
- Lovgivning om bankavtaler, utgangen av 1993

4.2. Kortbasert elektronisk betalingsformidling - EFTPOS

Norges Banks oppgaver på dette området er primært å sikre en samordning av bankgruppens ulike valg av teknologiske løsninger. Forretnings- og sparebankenes systemer (henholdsvis chip og magnetstripeteknologi) er nå samordnet slik at alle kort utstedt av banker i de to bankgruppene gjensidig kan benyttes i hverandres terminaler. Samordningen mellom Postverkets system og de to bankgruppens systemer er imidlertid ennå ikke fullført, til tross for intensjonsavtaler og samordningsavtaler om dette.

Bankenes samordning innen EFTPOS er i hovedsak basert på kombinerte terminaler som både kan lese magnetstripekort og chipkort. Det gjenstår å oppgradere endel eldre terminalversjoner utplassert av forretnings- og sparebankene før samordningsintensjonene fullt ut er oppfylt.

Høsten 1990 ble det igangsatt forøftelser mellom forretningsbankene og sparebankene om ytterligere samordning av de to gruppernes EFTPOS-systemer. Det ble ansett som nødvendig å effektivisere systemene, redusere kostnadene samt øke utbredelsen og bruken av EFTPOS for å oppnå en tilfredsstillende økonomi i systemet. Særlig på terminalsiden er det muligheter for kostnadsreduksjoner. Et mulig resultat av dette arbeidet kan være at det etableres et felles bankeid EFTPOS-selskap i Norge. Det forventes en avklaring av dette i løpet av våren 1991.

Som følge av en svakere utvikling av EFTPOS-bruken enn ventet, ble det etter initiativ fra Handelens Hovedorganisasjon (HSH) i mai 1990 opprettet en arbeidsgruppe med representanter fra banker, kortselskaper og fra handelen for å fremskynde utviklingen. Gruppen har konsentrert sitt arbeid om å utarbeide felles kravspesifikasjon til EFTPOS-terminalene som oppfyller brukerstedenes behov, og å vurdere sikkerhetskravene ved bruk av kort i terminalene.

Med basis i kravspesifikasjonen har HSH og Norsk Hotell- og Restaurantforbund (NHRF) rettet en forespørsel til en rekke leverandører av betalingsterminaler om anbud på leveringer. HSH og NHRF vurderer nå de innkomne tilbud og vil i løpet av våren planlegge den videre fremdriften i arbeidet.

Den begrensede utbredelsen av EFTPOS i Norge skyldes dels manglende samordning og dels problemer i tilknytning til den samordning som ble foretatt. Inntil siste halvår 1990 var bankenes gjennomsnittlige kostnader pr. transaksjon forbundet med bruk av betalingsterminaler høyere enn ved sjekkbruk. Utviklingen i siste halvår 1990 tyder på at utbredelsen og bruken av EFTPOS har begynt å skyte fart. I siste halvår 1990 har derfor gjennomsnittskostnadene pr. transaksjon ved bruk av betalingsterminaler antakelig kommet ned på omtrent samme nivå som for sjekkbruk. Det ligger fremdeles et betydelig potensiale for kostnadsbesparelser

ved at bruken av EFTPOS økes fra dagens nivå. Det er også betydelige muligheter for kostnadsreduksjoner som kan realiseres ved å samordne og effektivisere systemene for elektronisk kortbasert betalingsformidling.

4.3. Kontokortforskriften, ny rammeavtale

Reisekortselskapene driver betalingsformidling som baseres på at kortholder kan gjøre opp for kjøp av varer og tjenester ved hjelp av sitt betalingskort. Ved oppgjøret mellom salgssted og kortselskap betaler salgsstedet (brukerstedet) provisjon til kortselskapet som vederlag for å være tilknyttet kortselskapets nettverk og tjenester. Disse tjenestene omfatter blant annet sikkerhet for oppgjør og tilgang til stort kundenett.

En forskrift med hjemmel i lov om finansieringsvirksomhet av 1976 setter forbud mot å ta brukerstedsprovisjon. Bakgrunnen er at myndighetene ønsker at brukerne av betalings-tjenestene skal betale for kostnadene ved tjenestene. Kortselskapene hadde dispensasjon fra dette forbudet inntil 1986.

Finansdepartementet fastsatte den 5.10.1989 ny forskrift om finansieringsselskapers virksomhet med kontokort som begrenset selskapenes adgang til å ta brukerstedsprovisjon. Forskriften og bakgrunnen for den er nærmere beskrevet i årsrapporten for 1989.

Finansdepartementet vedtok å gi kortselskapene en utsettelse for tilpasning til de nye kravene til 1.juni 1990. Bakgrunnen for utsettelsen var at kortselskapene på den ene siden og HSH, NHO og NHRF på den andre siden var i ferd med å utarbeide en ny rammeavtale med siktemål blant annet å ivareta de konkurransemessige forhold som forskriften skulle sikre. Med bakgrunn i rammeavtalen er det inngått bilaterale avtaler mellom HSH og hvert enkelt kortselskap som begrenser brukerstedsprovisjonen oppad.

Utgangspunktet for disse maksimalsatsene er i hovedsak at kortselskapenes provisjonsinntekter skal være uendret i forhold til de gamle satsene. Med bakgrunn i kortselskapenes ulike provisjonssatser for innlendingers og utlendingers bruk av kort, samt fordelingen på bruken av kortet på innlendinger og utlendinger, har man regnet seg frem til nye provisjonssatser som ivaretar dette hensynet.

Maksimalratsene for hvert enkelt reisekortselskap varierer med omsetningen og oppgjørstiden. Provisjonen blir alltid beregnet som en andel av bruttoomsetningen. Andelen varierer mellom 0,85 og 5%.

I tillegg til prisvilkår, inneholder rammeavtalen forpliktelser til å samarbeide om teknologiske løsninger som sikter mot at elektroniske betalingskortterminaler innen utgangen av 1992 skal kunne akseptere kort fra de ulike selskapene. Kortselskapene på sin side har forpliktet seg til å utvikle interne systemer som er i stand til å motta data fra og kommunisere med de elektroniske terminalene. Dette vil være et viktig ledd i arbeidet med å redusere kostnadene ved dagens papirbaserte systemer.

På denne bakgrunn ønsket rammeavtalens deltagere at ovennevnte forskrift skulle oppheves. Finansdepartementet har besluttet ikke å oppheve forskriften. Departementet vil først observere om avtalen virker slik at konkurransen mellom selskapene bidrar til lavere priser overfor brukerstedenene enn de maksimalpriser avtalen legger opp til. På bakgrunn av dette stilte Finansdepartementet iverksettelsen av kravene om tilpasning til forskriften av 5.10.1989 inntil videre i bero.

4.4. Utviklingen innen elektronisk informasjons- og betalingsformidling EDI-EDIFACT

Det vises til årsrapporten for 1989 for nærmere omtale av FN's og EF's arbeid innen EDI/EDIFACT-området, dvs. overføring av elektroniske data i standardisert format, Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport samt den norske oppfølging av dette.

Det ble i 1990 opprettet en samarbeidsgruppe på nasjonalt plan i Norge, Nasjonal EDIFACT-gruppe for bank og finans, hvor banker og næringsliv samarbeider om framtidig bruk av EDI i Norge. I tillegg til representanter for de største forretnings- og sparebankene deltar representanter fra Næringslivets Hovedorganisasjon, Handelens Hovedorganisasjon, Dagligvarebransjens Dataråd, Dataforeningen, Norsk Hydro, Postgiro, Norsk TEDIS og Norges Bank.

Gruppen har definert følgende handlingsplan:

- Kartlegging av og behovsanalyser for meldinger i området bank og finans (kartlegging av funksjonelle behov, prioritering av EDIFACT-versjoner m.m.).
- Oppfølging av nasjonale og internasjonale EDI-EDIFACT-prosjekter.
- Informasjon, markedsføring, opplæring: Utgi informasjon (brosjyrer etc.), arrangere seminarer, video, presse etc.

Til nå er det utviklet internasjonale standarder for betalingsordre, debet avis, kredit avis, betalingsordre med remitteringsinformasjon, remitteringsmelding, betalingsordre for massetransaksjoner (f.eks. lønnsutbetalinger) og åpning av remburser. For flere av disse meldingstypene vil det foreligge brukerhåndbok i løpet av våren 1991.

4.5. Internasjonalt arbeid for regulering og organisering av betalingssystemer

I en rekke internasjonale fora arbeides det med regulering av internasjonale betalinger samt retningslinjer for nasjonale reguleringer. De viktigste fora i denne sammenheng er EF, BIS (Bank for International Settlements), OECD, EFTA og UNICITRAL (United Nation Commission on International Trade Law).

UNICITRAL har siden 1986 arbeidet med en "model law" for internasjonale betalinger. Arbeidet er begrenset til internasjonale kreditoverføringer. Formålet med modelloven er å skape et grunnleggende sivilrettslig regelsystem på et hittil uregulert område. Selv om loven direkte bare gjelder regulering av internasjonale betalinger, vil den i praksis også måtte få betydning for nasjonale regler på området.

Arbeidet med modelloven planlegges slutført i løpet av sommeren 1991. EF-kommisjonen har vist interesse for å gi den kommende modelloven status som EF-direktiv.

EF-kommisjonen sendte i september 1990 ut et høringsnotat angående betalingsformidling innen EF: "Making Payments in the Internal Market". Kommisjonen peker på at etableringen av frie kapitalbevegelser og utsiktene til etablering av en økonomisk og monetær union gjør det nødvendig å revurdere de eksisterende internasjonale betalingssystemer.

Kommisjonen drøfter om det vil være grunnlag for å opprette et transeuropeisk nettverk som kan sikre en effektiv, sikker og velfungerende internasjonal betalingsformidling. Høringsnotatet er konsentrert om betalingssystemer for forbrukernes internasjonale betalinger.

Kommisjonen peker på at dagens korrespondentbanksystem synes ineffektivt både hva angår kostnader, tid og oversiktelighet med hensyn til rettigheter og ansvar. Kommisjonen

anfører tre mulige tilnærminger til et system som bedre vil ivareta hensynet til sikkerhet og effektivitet:

- En modifisering og effektivisering av det eksisterende korrespondentbanksystem.
- At banksystemet selv utvikler helt nye system for slike betalinger.
- At det arbeides mot en løsning der alle betalingsoverføringer formidles via en nasjonal avregningssentral, og der slike overføringer til betalingsmottagere i andre land viderefremidles ved direkte kommunikasjon mellom de ulike lands nasjonale avregningssentraler.

Det videre arbeid, vil etter at kommisjonen har mottatt synspunkter på de problemstillinger som er reist i notatet, skje i regi av en egen "Payment Systems Coordinating Group" som vil bli etablert i løpet av første halvår 1991.

BIS har bl.a. lagt ned et betydelig arbeid når det gjelder krav til internasjonale avregnings- og oppgjørssystemer. Det vises her spesielt til "Report of the Committee on interbank schemes of the Central Banks of the group of ten countries" fra november 1990.

OECD arbeider med og har gitt anbefalinger om bruk av kort som betalingsmiddel sett i lys av forbrukerspørsmål.

EFTA arbeider med retningslinjer for elektroniske betalingsformidlingssystemer. Disse retningslinjer tar særlig sikte på å sikre at slike systemer er alment tilgjengelige og fremstår som et alternativ til andre og mer tradisjonelle betalingsinstrumenter.

5. GEBYRER I BETALINGSFORMIDLINGEN

Norges Bank foretar hvert halvår en spørreundersøkelse blant 23 av de største norske forretnings- og sparebankene, Postgiro og Postsparebanken om hvordan de priser sine betalingstjenester. Institusjonene oppgir gebyrsatser for de fleste betalingstjenester. Ved beregning av bankenes gjennomsnittlige gebyrsatser er bankenes forvaltningskapital brukt som vekter. Det ville vært bedre å anvende den enkelte banks transaksjonsantall for den enkelte tjeneste som vekt, men det har vist seg vanskelig å få registrert antall transaksjoner for den enkelte bank og betalingstjeneste.

Gebyrendringene som har funnet sted i løpet av 1990 har bidratt til at gebyrene nå på en bedre måte enn tidligere reflekterer kostnadsforskjellene mellom de ulike betalings-tjenestene og motiverer kundene til en mer "kostnadsriktig" bruk av betalingstjenestene. De gjennomsnittlige gebyrene for papirbaserte tjenester har økt, mens gebyrene for elektroniske tjenester er redusert. For et flertall av tjenestene som inngår i undersøkelsen, ligger sparebankenes gebyrer lavere enn forretningsbankenes gebyrer. Dette gjelder særlig for endel elektroniske tjenester som Autogiro og remittering uten melding og ved bruk av bankkort i elektroniske betalingsterminaler.

Bankene praktiserer fremdeles to ordninger for sjekkgebyrer. Den ene baseres på et gitt antall gebyrfrie sjekker pr. måned, den andre på gebyrfritak for sjekker over et visst minimumsbeløp. Blant bankene i undersøkelsen var det et flertall som benyttet den siste ordningen. Forretningsbankenes gjennomsnittlige minimumsbeløp for gebyrfrie sjekker økte kraftig i 1990, mens det tilsvarende tallet for sparebanker var omtrent uendret.

Tabell 5.1 viser forretnings- og sparebankenes gjennomsnittlige gebyrsatser pr. 31.12.1989, 30.06.1990 og 31.12.1990.

TABELL 5.1. BANKENES GJENNOMSNITTLIGE GEBYRER

	Forretningsbanker			Sparebanker			Alle banker		
	31.12.89	30.6.90	31.12.90	31.12.89	30.6.90	31.12.90	31.12.89	30.6.90	31.12.90
Giro kasse	2,21	2,27	3,51	2,42	2,37	2,63	2,28	2,31	3,22
Giro skranke	6,82	6,89	6,78	4,98	5,10	5,35	6,22	6,31	6,32
Giro kontant	9,08	9,77	11,36	8,51	8,58	8,84	8,90	9,39	10,55
Advisert giro	9,59	9,54	11,09	14,82	14,82	17,26	11,30	11,26	13,07
Sjekk	5,57	5,63	5,65	5,62	5,69	6,10	5,59	5,65	5,79
- gebyrfrie sjekker -%			39%			63%			51%
- gratis sjekkbeløp:	>651	>770	>861	>706	>707	>708	>670	>752	>816
- gratis sj.ant pr.mnd.	2,3	3,7	4,1	3,8	3,9	3,8	2,8	3,8	4,1
Nærings sjekk	5,20	5,57	5,83	3,75	3,86	4,53	4,73	5,01	5,41
Remittering u/meld.	1,44	1,51	1,02	0,36	0,28	0,15	1,09	1,11	0,74
Remittering m/meld.	2,30	2,27	2,45	0,91	1,52	2,62	1,85	2,02	2,50
Remittering m/anvisn.	4,08	4,80	6,80	5,71	6,70	7,35	4,61	5,42	6,98
Autogiro u/meld.	1,24	0,98	0,62	0,96	0,57	0,18	1,15	0,85	0,48
Autogiro m/meld.	2,44	2,27	1,62	2,05	2,12	2,18	2,31	2,22	1,80
Minibank u/åpningtid	2,00	2,00	1,95	1,11	1,14	1,30	1,71	1,72	1,74
Minibank i åpningtid	0,00	0,00	0,02	0,00	0,00	0,34	0,00	0,00	0,12
EFTPOS handel	1,95	1,95	1,92	1,30	1,10	0,80	1,74	1,67	1,56
EFTPOS bensin	1,95	1,95	1,92	1,30	1,10	0,80	1,74	1,67	1,56

Følgende banker er med i undersøkelsen: Den norske Bank, Kreditkassen, Sparebanken NOR, Fokus Bank, Sparebanken Midt-Norge, Sparebanken Rogaland, Sparebanken Vest, Sparebanken Nord-Norge, A/S Nordlandsbanken, Sparebanken Møre, Sparebanken Hedmark, Sparebanken Sør, Rogalandsbanken, Sparebanken Nordland, Sparebanken Pluss, Samvirkebanken, Landsbanken, Oslobanken, Svenska Handelsbanken Norge, Sparebanken Sogn og Fjordane, Sandefjordbanken, Romsdals Følløsbank, Eiker Sparebank og Bergens Skillingsbank. Tallene er regnet ut som et snitt vektet med bankenes forvaltningskapital.

Postgiro og Postsparebanken:

Som det fremgår av tabell 5.2 er det ikke foretatt noen endringer i Postgiros og Postsparebankens gebyrer fra 30.06.1990 til 31.12.1990. Gebyrsatsene for Postgiros og Postsparebankens tjenester er dermed fortsatt betydelig lavere enn de gjennomsnittlige gebyrsatsene for bankene. Det eneste unntaket er for autogiro med melding (tilsvarende

Direkte trekk m/melding for Postgiro og Postsparebank).

TABELL 5.2. POSTGIROS OG POSTSPAREBANKENS GEBYRER¹⁾

Tjeneste	31.12.89	30.6.90	31.12.90
Advisert giro	3,70	4,50	4,50
Girering ²⁾	0,00	0,00	0,00
Giro kontant	3,70	4,50	4,50
Remittering u/meld. ^{3)x)}	0,00	0,00	0,00
Remittering m/meld. ^{x)}	0,00	0,00	0,00
Remittering m/utbetalingskort	3,70	4,50	4,50
Remittering til utlandet	15,00	20,00	20,00
Direkte trekk ⁴⁾ u/meld.	0,00	0,00	0,00
Direkte trekk m/meld. ⁵⁾		3,20	3,20
Sjekk ⁶⁾	3,00	3,00	3,00
Minibank	0,00	0,00	0,00
EFTPOS-handel	0,00	0,00	0,00
EFTPOS-bensin	0,00	0,00	0,00

- 1) De blankettbaserte og elektroniske girotjenestene benyttes ved hjelp av postgirokonto. Bruken av sjekk og Postsparebankens kortbaserte betalingsformidling er knyttet til konti i Postsparebanken
 - 2) Bankgiro belastet postgirokonto kr. 2,-, kontant innbetalt bankgiro kr. 8,-.
 - 3) Dersom overføring til bankkonti, så er gebyret kr. 1,00.
 - 4) Direkte trekk tilsvarer bankenes Autogiro.
 - 5) Tjenesten er ny i 1990.
 - 6) Honnørkonto ikke gebyr. Forevrig gebyr for sjekker mindre enn 400 kroner.
- x) Det kan knyttes melding til alle remitteringer uten ekstra omkostninger.

6. BETALINGSSYSTEMER I ANDRE NORDISKE LAND

6.1. Finland

Hovedtrekk

Som det fremgår av tabell 6.1, har betalingsformidlingen i Finland i de senere år hatt en sterk vekst innen noen av de elektronisk baserte systemene. Dette gjelder særlig EFTPOS og minibank. Antallet elektroniske bankgirotransaksjoner er imidlertid redusert i de to siste årene. Bruken av de blankettbaserte girosystemene og sjekker har i de siste årene avtatt. I Finland har de elektroniske girotransaksjonenes ennå ikke oppnådd så høy andel av gireringene som i de øvrige nordiske land.

Organiseringen av betalingssystemene i Finland skiller seg fra de øvrige nordiske land ved at det ikke er noen felles avregningsentral for nettoposisjoner mellom banker som oppstår som følge av betalingsformidlingen. Bankene beregner selv sine bilaterale nettoposisjoner mot andre banker. Sparebankene og andelsbankene har hver sin "sentralbank" hvor nettoposisjonene mellom banker i de to bankgruppene blir gjort opp. Nettoposisjonene mellom forretningsbankene og mellom banker fra ulike bankgrupper blir beregnet av bankene og overført til sentralbanken for oppgjør. Postbanken inngår i avregnings- og oppgjørsrutinene som en forretningsbank.

Bank- og postgiro

Antallet behandlede bankgiroer i Finland er større enn i de øvrige nordiske land. Som det fremgår av tabell 6.1 ble økningen i antall bankgirotransaksjoner som har blitt registrert i de senere år, snudd til en reduksjon i 1990. Elektroniske bankgirooverføringer utgjorde i 1989 kun 23% av totalt 353 millioner transaksjoner. Antallet postgirotransaksjoner har siden 1987 vist en avtakende tendens. Postgiro behandler omtrent en tredel av girotransaksjonene. Dette er en langt lavere markedsandel enn Postgiro har i Norge.

Sjekk

Sjekkbruken i Finland i likhet med Norge vist en stadig avtakende tendens de senere år. Antallet sjekker trukket på finske banker er redusert fra ca 64 millioner i 1985 til ca 14 millioner i 1990. Total omsetning ved sjekkbruk i Finland er likevel stadig økende.

Minibank

Opprinnelig var det etablert tre minibanknett i Finland; ett felles for forretningsbankene og Postbanken, ett felles for sparebankene og andelsbankene og ett særskilt for Ålandsbanken. Dette innbar at innehavere av bankkort utstedt av en bank tilknyttet ett av nettene bare kunne benytte minibanker utplassert av banker tilknyttet det samme nettet. Fra våren 1990 har alle minibankene vært knyttet til et felles nett, slik at alle minibanker nå aksepterer alle typer bankkort. Bruken av minibank, både målt ved antall transaksjoner og totalt uttaksbeløp, har økt med rundt 50% årlig frem til 1988. Veksten har avtatt i 1989 og 1990.

EFTPOS:

Som det fremgår av tabell 6.1, har utplasseringen av EFTPOS-terminaler og bruken av disse økt sterkt siden introduksjonen i 1985. De finske bankene koordinerte tidlig valget av terminalsystem og teknologi. Bankene valgte en enkel og rimelig teknologi og inngikk avtaler som gjorde det mulig å benytte bankkort utstedt av alle bankene i alle terminalene. Bankenes samarbeid ga grunnlag for rimelig utstyr og har medført at systemet har fått en stor utbredelse både hva angår utplassering av terminaler og bruken av disse.

EFTPOS systemet i Finland har utviklet seg fra et papirbasert system som fungerte slik som reisekorts-systemene hovedsaklig fungerer i Norge i dag. Den viktigste effektiviseringen i forhold

til det papirbaserte systemet er at brukerstedet i dag overfører konteringsdata til banken elektronisk. Ved bruk av betalingskort fylles det fremdeles ut en blankett. Brukerstedet beholder papirslippen og overfører periodisk konteringsdata elektronisk til forretningenes bankforbindelse. Systemet er således et off-line system. Identifisering av kortinnehaver skjer fremdeles hovedsakelig med signaturkontroll. Kortene har magnetstripe og er aktivisert for PIN identifikasjon. PIN-koden benyttes i minibanker og i elektroniske terminaler på et begrenset antall benstasjoner.

I Finland er det utplassert langt flere terminaler enn i de øvrige nordiske land. Siden det finske systemet fremdeles er basert på utfylling av papirslipp, er det stadig et potensiale for effektivisering.

TABELL 6.1. NØKKELTALL FOR BETALINGSFORMIDLINGEN I FINLAND

Betalingsmiddel	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Girotransaksjoner¹⁾						
- bankgiro transaksjoner (mill.)	239	250	276	326	353	338
- herav elektronisk	56	61	76	83	80	-
- postgiro transaksjoner (mill.)	136	142	194	193	185	-
Totalt transaksjoner (mill.)	375	392	470	519	538	-
Totalt omsetning (mrd.FIM)	675	752	807	892	1205	-
Sjekker						
- transaksjoner (mill.)	64,0	58,0	49,1	32,2	23,3	13,9
- omsetning (mrd.FIM)	407	519	457	654	719	702
Minibanker						
- antall	703	962	1580	2002	2634	2838
- transaksjoner (mill.)	22,0	34,0	50,6	77,8	101,9	118,8
- omsetning (mrd.FIM)	6,9	10,5	17,4	26,5	36,0	46,2
Betalingskort (1000)¹⁾						
- herav bankkort (1000)	3042	3881	4534	5308	6155	6705
	836	930	1100	1387	1363	1386
EFTPOS						
- antall terminaler	40	400	5000	12000	16500	25000
- transaksjoner (mill.)	-	-	10,1	37,0	80,7	120
- omsetning (mrd.FIM)	-	-	1,7	7,6	17,1	29,5

Kilde: Finlands Bank

1) Inkluderer ikke statlige transaksjoner

2) Debet og kredittkort

6.2. Danmark

Hovedtrekk

Danmark er det nordiske landet som har kommet lengst i utviklingen av elektroniske betalingssystemer. Dette gjelder i første rekke de ulike systemene for elektroniske gireringer og kortbruk i elektroniske terminaler. Bruken av sjekker er, i likhet med øvrige nordiske land også i Danmark avtakende, mens bruken av postgiro stadig øker.

Danske banker og sparekasser opprettet i 1968 et felles selskap, Pengeinstitutternes Betalings Service (PBS), for å ivareta utvikling, markedsføring, drift og avregningsfunksjonen for bankenes og sparekassenes betalingssystemer. Disse betalingssystemene omfatter elektroniske gireringer, det danske EFTPOS-systemet, det nasjonale bankkortsystemet Dankort og de internasjonale reisekortene VISA og Eurocard, samt Eurocheque. Dankortet er et aktivisert bankkort med foto og signatur og mulighet for VISA-tilknytning. Dankortet kan i tillegg til å benyttes som et identifikasjonskort, benyttes i alle danske minibanker, i EFTPOS-terminaler og i det papirbaserte systemet for kortbetalinger.

Bank og postgiro

I Danmark har bruken av elektroniske girotjenester større omfang enn i de øvrige nordiske land. I de senere årene har antallet slike transaksjoner steget moderat og utgjorde i 1990 i overkant av 100 millioner. Til sammenligning ble det i Norge og Sverige i 1990 utført hhv. omkring 40 millioner og 87 millioner elektroniske gireringer. Det danske postgirosystemet er fremdeles hovedsaklig basert på papirbaserte transaksjoner. Postgiros elektroniske betalingsformidling er imidlertid økende og i 1990 var omtrent 25% av Postgiros 250 millioner transaksjoner elektroniske. Postgiro behandler omtrent to tredeler av alle girotransaksjoner i Danmark.

Sjekk

Bruken av sjekker har relativt større betydning i betalingsformidlingen i Danmark enn i de øvrige nordiske land. Antallet sjekker trukket på danske banker og sparekasser var i 1990 ialt 155 millioner. Til sammenligning ble det i 1990 trukket ca 50 millioner sjekker i Norge og ca 14 millioner sjekker i Finland og ca. 170 millioner sjekker i Sverige (1989). Regnet pr. innbygger ble det i Danmark i gjennomsnitt trukket ca 30 sjekker i 1990. Tilsvarende tall for Norge, Finland og Sverige var hhv. ca 14, ca 3 og ca 20. I Danmark er det i likhet med de øvrige nordiske land en stadig redusert bruk av sjekker.

Minibanker

PBS har utplassert omtrent 200 minibanker som den eier og driver. Disse minibankene er plassert på sentrale steder og hadde i 1990 en bruksfrekvens på 226 uttak pr minibank pr døgn. Dette var markert høyere enn Norge med 95 uttak pr minibank pr. døgn i 1990. I tillegg eier og driver enkeltbanker omtrent 800 minibanker. Disse er plassert inne i banklokalene og kan dermed bare benyttes i bankens åpningstid. Kunder som har Dankort tilknyttet konto i banken hvor minibanken er plassert, kan i tillegg til uttak også benytte disse minibankene til enkelte andre typer betalingsoppdrag. Alle minibankene aksepterer alle typer bankkort og aktiviserte Eurocards for uttak av sedler.

EFTPOS og annen kortbasert betalingsformidling

Som det fremgår av figur 6.2, har det i de seneste årene vært en sterk vekst i utplasseringen og bruken av EFTPOS-terminaler i Danmark. Den omfattende utbredelsen av EFTPOS i Danmark har sammenheng med at systemet helt fra starten har vært fullstendig samordnet og at ethvert kort dermed kan benyttes på alle de utplasserte terminaler. Systemet er basert på on-line forbindelse for kontrollrutiner og overføring av konteringsdata mellom terminal og systemoperatøren (PBS). Terminalene verifiserer

kortene med PIN-kode. Alle forretninger som har EFTPOS-terminaler, har også utstyr for kortbetaling med papirslipp-metoden. Disse kan benyttes med internasjonale reisekort, kredittkort og Dankort ved eventuelle strøm- eller linjebrudd.

Det er også mange forretninger som fremdeles bare har utstyr for kortbetalinger med papirslipp. Bakgrunnen for dette er at det elektroniske systemet er for dyrt ved lav transaksjonshyppighet. Til tross for den sterke veksten i bruken av EFTPOS har det også vært en stabil vekst i bruken av dette kortbetalingssystemet. Antallet transaksjoner utført med Dankort i dette systemet har i de senere årene hatt en sterk økning og utgjorde i 1990 ialt 20 millioner transaksjoner, som er omtrent 30% av antallet EFTPOS-transaksjoner.

TABELL 6.2 NØKKELTALL FOR BETALINGSFORMIDLINGEN I DANMARK

Betalingsmiddel	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Elektroniske bank- gireringer:						
- direkte kreditering						
transaksjoner (mill.)	-	54,1	59,9	55,0	57,5	-
omsetning (mrd.kr.)	-	-	-	252,5	282,0	-
- direkte debitering						
transaksjoner (mill.)	-	37,0	44,6	46,8	50,1	-
omsetning (mrd.kr.)	-	-	-	120,6	143,3	-
Postgiro ¹⁾						
- transaksjoner (mill.)	-	225	230	238	250	-
Sjekker:						
Transaksjoner (mill.)	210,8	216,8	208,5	192,7	174,7	155
Betalingskort (DANKORT) (1000)	850	685	917	1182	1617	1870
Minibanker:						
- Antall	239	393	420	517	749	-
- Antall, PBS eide	51	137	150	163	176	200
- Transaksjoner (mill.)	2	4,2	8,9	12,3	15,5	15,5
EFTPOS:						
- Antall terminaler	687	3962	5264	8736	12602	15804
- Transaksjoner (mill.)	0,1	0,9	6,6	21,5	41,4	61,6
- Omsetning (mrd.kr.)	-	-	3,5	11,0	19,5	-
Papirbaserte kort- transaksjoner (mill.)	1,1	1,8	3,0	6,6	13,6	20,0

Kilde: Danmarks Nationalbank, Pengeinstitutternes Betalings
Service A/S, Postgiro

1) Transaksjonstall for Postgiro er beheftet med usikkerhet.

6.3. Sverige

Hovedtrekk

Betalingsformidlingen i Sverige er kjennetegnet ved et godt utbygget minibanknett, stor andel elektroniske bankgireringer og et lite samordnet system for elektroniske kortbetalinger i forretninger. Bruken av minibanker har kommet opp på et høyt nivå sammenlignet med øvrige nordiske land og er stadig økende, mens antallet trukne sjekker stadig reduseres.

På grunn av manglende rutiner for oppsamling og innhenting av informasjon om de ulike transaksjonstyper er informasjonen delvis basert på anslag og delvis mangelfull. Vi har imidlertid lyktes i å innhente informasjon over enkelte av transaksjonstypene.

Bank- og Postgiro

Som det fremgår av tabell 6.3, har antallet behandlede bankgirotransaksjoner i de senere årene vist en vekst på mellom 5 og 15% årlig. I 1990 stagnerte utviklingen i antall transaksjoner. En viktig årsak til dette var arbeidskonflikten i svensk bankvesen våren 1990. Av en transaksjonsmengde på 186 millioner bankgirotransaksjoner i 1990 var omtrent 47% elektroniske overføringer. I forhold til Norge og Finland er dette en høy andel elektroniske gireringer.

Postgiro hadde i 1989 en markedsandel på nesten 70% av girotransaksjonene og 84% av omsetningen over giro.

Sjekk og minibank

Minibanksystemet i Sverige er relativt godt utbredt. Ved utgangen av 1989 var det utplassert omtrent 1800 minibanker med et årlig transaksjonsantall på omtrent 170 millioner. Til sammenligning ble det trukket omtrent det samme antallet sjekker på svenske spare- og forretningsbanker samme år. Svenske mini-

Banker har en relativ høy gjennomsnittlig bruksfrekvens og det var i 1990 omtrent 260 uttak pr minibank pr døgn. Det tilsvarende tallet for Norge var i 1990 ca. 95 uttak pr. minibank pr. døgn. Bankenes satsing på minibanker har ført til at bankene ikke har vært særlig villige til å bære kostnadene ved å utvikle konkurrerende systemer, som EFTPOS.

EFTPOS

I 1984 etablerte svenske banker et selskap (Kontocentralen AB) med formål å operere et system for elektroniske terminaler til bruk ved kontokortkjøp. Terminalene ble kun benyttet til sperrekontroll og dekningskontroll. Transaksjonen forøvrig foregikk ved signaturkontroll og utfylling og innsending av papirslipp. Det ble totalt utplassert omtrent 5000 slike terminaler. De fleste av disse terminalene fungerer slik ennå, men endel av terminalene har etterhvert blitt oppgradert slik at også transaksjonen foregår elektronisk. I tillegg er det etablert flere selskaper med egne nett av terminaler med elektronisk overføring av konteringsdata. Sparebankene og SE-banken, som er den største av forretningsbankene i Sverige, har hvert sitt operatørselskap som hver har utplassert omtrent 3000 terminaler. Disse terminalene har on-line tilknytning for sperrekontroll og dekningskontroll. Enkelte av terminalene overfører også transaksjonene on-line til datasentralen, mens flertallet av terminalene sender konteringsdata en eller flere ganger i løpet av dagen i batch. Terminaler som er utplassert av disse selskapene, aksepterer alle typer bankkort, samt kredittkort. Ved bruk av bankkort blir konto debitert ved avregningen, men ved bruk av andre typer kort blir kortholderen fakturert for kortbruken.

De svenske foreningsbankene og flere forretningsbanker har gått sammen om å etablere et selskap hvor man tar sikte på å samle alle de bankeide operatørselskapenes virksomheter. Dette selskapet er også tiltenkt rollen som operatør av minibanksystemet. Prosjektering av samordningen av systemene under dette selskapet er allerede kommet godt igang, men det gjenstår ennå

endel før denne samordningen kan gjennomføres. Når organiseringen av selskapet er gjennomført, vil de bankinterne samordningsproblemene på EFTPOS-området trolig opphøre og forholdene ligge til rette for raskere utvikling av EFTPOS i Sverige.

Oljeselskapene og større varehuskjeder utsteder egne kort og har utplassert egne terminaler på bensinstasjoner og i forretninger. Ved bruk av slike kort i disse terminalene blir det sendt en månedlig faktura til kortholderen. Det er vanlig at kortholder har en Autogiro-avtale med kortselskapet slik at bruken blir belastet kortholders konto ved en elektronisk overføring. Kortutstederne ønsker at transaksjoner på terminalene skal kunne debiteres kortholderens bankkonti direkte. Dette har bankene avvist.

Ved de kortbaserte betalingssystemene blir det årlig utført anslagsvis 150 millioner betalinger med bankkort, kredittkort og reisekort. Av dette utgjør transaksjoner med bankkortene omtrent halvparten. Kortbruken i Sverige er således på et relativt høyt nivå i nordisk sammenheng til tross for manglende samordning av de bankeide kortbetalingssystemene.

TABELL 6.3. ENKELTE NØKKELTALL FOR BETALINGSFORMIDLINGEN I SVERIGE

Betalingsmiddel	1986	1987	1988	1989	1990
Bankgiro					
Totalt transaksjoner (mill.)	159	-	179	187,4	185,6
- herav OCR				38,7	37,0
- herav Autogiro				22,3	24,9
- herav direkte remitering				22,1	25,0
Totalt omsetning (mrd. SEK)	1 118	-	1 533	1 792	1 966
Postgiro					
Totalt transaksjoner (mill.)		403,0	408,0	411,7	
Totalt omsetning (mrd. SEK)		5 870,0	6 933,7	9 374,3	

FINANSDEPARTEMENTET
Postboks 8008 Dep.
0030 OSLO 1

DERES REF

DERES BREV

VÅR REF.
FIMF34/DIF6-/
YMO.UM

OSLO
22.3.1991

POSTTJENESTENES FRAMTIDIGE RAMMEVILKÅR

1. Innledning

Regjeringens arbeid med endringer i Postverkets rammevilkår samt omleggingen av statens økonomiforvaltning som er skissert i statsbudsjettet for 1991, vil kunne innebære betydelige endringer for Postsparebanken, Postgiro og Postverket forøvrig. Disse endringene vil være av stor betydning både for strukturen på finansmarkedet og for betalingsformidlingssystemet i Norge. Norges Bank varslet på denne bakgrunn i brev av 24. oktober 1990 vedrørende statsbudsjettet for 1991 at vi ville komme nærmere tilbake til disse spørsmål i eget brev til Samferdelsesdepartementet og Finansdepartementet. På bakgrunn av det særlige ansvar Norges Bank har med hensyn til å fremme et effektivt betalingssystem innenlands og overfor utlandet, jfr. sentralbanklovens § 1, finner vi det riktig å gi en nærmere vurdering av opprettelsen av en Postbank og av Postgiros framtidige plassering i forhold til Postbanken og Postverket.

Norges Bank har tidligere gitt uttrykk for sine synspunkter i sin høringsuttalelse til Kleppeutvalgets utredning. I brevet til Finansdepartementet av 6. april 1989 ga banken uttrykk for følgende syn på den framtidige stilling til Postsparebanken og Postgiro.

"Postsparebanken og Postgiro bør i framtiden konkurrere på like vilkår med de private finansinstitusjonene. Dette bør kunne gi en mer effektiv ressursanvendelse. Norges Bank slutter seg til utvalgets presiseringer av de endringer i rammevilkårene dette forutsetter."

Utvalget tar ikke stilling til om Postsparebanken og Postgiro bør skilles organisasjonsmessig ut fra Postverket. Norges Bank mener at et skille vil bedre mulighetene for effektiv styring både av kreditt- og betalingsformidling, og av de

rent postale tjenester. Utvalget peker på at et organisasjonsmessig skille ikke vil forhindre at Postsparebanken og Postgiro fortsatt bruker Postverkets ekspedisjonssteder, mot dekning av de kostnadene dette påfører Postverket. På denne bakgrunn støtter Norges Bank utvalgets forslag om en utredning for å klargjøre hvordan endringene i rammevilkår bør gjennomføres".

2. Postgiro

Norges Bank tok i sin høringsuttalelse til Kleppeutvalgets utredning ikke stilling til om Postsparebanken og Postgiro etter utskillelsen fra Postverket burde organiseres som en eller to institusjoner. I den forrige regjeringens melding "Om posttjenestenes framtidige rammevilkår" (St.meld.nr. 18 1990-91) ble det foreslått at Postgiro skilles ut fra Postverket som et eget aksjeselskap direkte eid av Postverket, men at dette skulle utstå til 1. januar 1993 etter en omstillings- og tilpasningsperiode. Denne meldingen er nå trukket tilbake.

Reformene i statens økonomiforvaltning, som ble vedtatt av Stortinget i forbindelse med statsbudsjettet for 1991, innebærer en betydelig reduksjon i Postgiros inntekter som følge av at renteinntekter på statlige postgiroinnskudd blir redusert. Årsvirkningen av omleggingen i 1991 er av departementet anslått til ca 1100 mill. kroner. I 1990 har lavere avkastning på kontolån til staten (langsiktig statlig kapital) og endringer i innbetalingsrutinene for skatt gitt et inntektsbortfall som av Norges Bank anslås til ca 300 mill. kroner.

I 1989 var Postgiros totale inntekter 2416 mill. kroner, hvorav 1960 mill. kroner var renteinntekter. Ifølge Postverkets kostnadsundersøkelser utgjorde Postgiros variable og faste særkostnader i 1989 omlag 1,3 milliarder kroner. Dersom man i tillegg henfører Postgiros andel av Postverkets faste felleskostnader, kan Postgiros totale kostnader anslås til ca. 1850 mill. kroner.

Basert på inntektsvirkningene av omleggingen i statens økonomiforvaltning og med utgangspunkt i trafikkvolumet i 1989-90 har vi gjort følgende grove anslag for Postgiros økonomi:

Tabell 1: Virkninger av omleggingen av statens økonomiforvaltning for Postgiros økonomi

Inntekter før omlegging	2400 mill. kr
- rentekostnad	200 " "
- andre kostnader ¹⁾	1300 " "
Driftsresultat før omlegging	900 mill. kr
- inntektsbortfall ved omlegging i 1990	300 " "
- brutto inntektsbortfall ved omlegging i 1991 (årsvirkning)	1100 " "
+ nye inntekter i 1991 ³⁾ (tjenester overfor staten)	150 " "
Driftsresultat etter omlegging	- 350 ²⁾ mill. kr

- 1) Anslag for Postgiros henførbare særkostnader (faste og variable) basert på tall fra Postverkets kostnadsundersøkelser.
- 2) Underskuddet ville utgjort ca. 900 mill. kroner dersom man også henførte Postgiros andel av Postverkets faste felleskostnader.
- 3) Inntektsanslagene for tjenester overfor staten er beheftet med betydelig usikkerhet og vil avhenge av Postgiros rolle som statens bankforbindelse.

Tabell 1 viser at Postgiro antakelig ville ha gått med underskudd etter de omlegginger i statens økonomiforvaltning som planlegges for 1991. En prispolitikk der prisene i større grad reflekterer kostnadene vil imidlertid kunne øke inntektene. Beregningene tar dessuten ikke hensyn til mulige reduksjoner i Postgiros kostnader som følge av endringer i trafikkvolumet, effektiviseringstiltak samt mulige inntektskompensasjoner fra andre tjenester. Videre vil en friere tilpasning av innskuddsrenten og plassering av kapital kunne endre inntjeningsbildet noe. Selv om det tas hensyn til at Postgiros gis en friere adgang til å fastsette innskuddsrenter og plassere sin kapital, indikerer beregninger i Norges Bank at Postgiro bare i liten grad kan redusere dette underskuddet.

Det knytter seg stor usikkerhet til anslagene om Postgiros lønnsomhet. Ikke minst gjelder dette Postgiros muligheter til å øke inntektene gjennom gebyrøking og økte inntekter for tjenester i den statlige betalingsformidlingen. Det går likevel fram at det vil måtte stilles betydelige krav både til kostnadsreduksjon og inntektsøkning.

Bankene taper idag isolert sett på den papirbaserte betalingsformidlingen. Det samme gjelder for Postgiro. Den delen av kost-

nadene knyttet til betalingsformidlingen som ikke dekkes direkte via gebyrer, blir dekket via bankenes kapitalforvaltning. En viktig del av grunnlaget for bankenes betalingsformidling er den nære sammenkobling til kapitalformidlingstjenester.

Eksempelvis er variable kostnader for en bankgirering idag ca 9 kr. Forutsetter man et beløp på 1.000 kr og to floatdager gir dette ca. 0,70 kr i floatinntekter. Når giroen leveres i en selvbetjent girokasse, tar bankene idag gjennomsnittlig ca 3,20 kr i gebyr. Dette medfører således et "underskudd" for banken på ca 5 kr. Dersom vi i tillegg inkluderer faste kostnader, blir dette "underskuddet" større. Som følge av den nære kobling som eksisterer mellom betalingsformidlingstjenester, innskudd og kredittformidlingstjenester, tilbyr bankene likevel betalings-tjenester selv om disse isolert sett gir underskudd.

Hoveddelen av dagens giroformidling skjer mellom bedrifter og mellom personer og bedrifter. Bare en ubetydelig andel av giroformidlingen skjer fra person til person. Statistikk over bankenes blankettbaserte giroformidling viser følgende fordeling av transaksjonene:

bedrift til bedrift:	52%
bedrift til person:	4%
person til bedrift:	42%
person til person:	2%.

Dette innebærer at Postgiro vanskelig kan konkurrere i betalingsformidlingen uten tilgang til en betydelig personkontomasse, noe den oppnår gjennom dagens tilknytning til Postsparebankens lønnskonti.

Markedsgrunnlaget for Postgiro vil være Postsparebankens kontomasse og betalingsstrømmer til og fra denne, offentlig forvaltning samt de næringslivskunder som velger å bruke Postgiro. Næringslivskunder vil ved siden av å vurdere innskudds- og lånebetingelser også vurdere totaltilbudet av banktjenester når de skal velge bankforbindelse. Med et begrenset tilbud av tjenester vil Postgiro i utgangspunktet stille svakere enn øvrige banker.

3. Postsparebanken

Postsparebanken har de senere år hatt sterk vekst i antall kunder, hovedsakelig personkunder. Banken fremstår i stor grad som en personkundebank med utbredt filialnett over hele landet (dvs. Postverkets kontornett).

Postsparebanken hadde pr. 31.12.1990 en forvaltningskapital på 37,2 milliarder kroner. Av dette utgjorde kundeinnskudd i alt 35,2 milliarder kroner. Innskuddsveksten det siste år har vært 12,6% og banken har for tiden en kraftig vekst i nye konti. Pr.

31.12.1990 hadde banken 4,18 millioner konti, hvorav 362 000 er lønnskonti. Etterspørselen etter lån i Postsparebanken er for tiden større enn det banken kan dekke gjennom sin utlånsramme.

Postsparebankens driftsresultat etter tap for 1990 ble 486 mill. kr. Bankens årsoverskudd etter ekstraordinære poster og avsetninger ble 400 mill. kr. Bankens egenkapital utgjør nærmere 2 milliarder kroner ved utgangen av 1990.

Bankens egenkapital gir over tid rom for en vesentlig økning av utlånsandelen. Dette vil kunne bidra til høyere rentenetto (dvs. differansen mellom renteinntekter og innlånskostnader) enn i dagens situasjon. Bankens rentenetto i 1990 var ca. 3,7% av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Dersom statens direkte garantiansvar skulle falle bort, vil Postsparebanken imidlertid måtte påregne at bankens fundingkostnader i noen grad vil øke. Ved en fristilling der Postsparebanken kan plassere sine midler etter lovgivningen for forretningsbanker vil rentemarginen likevel kunne øke. Selv om dette vil medføre økte kostnader knyttet til innvilgelse og administrasjon av en økt utlånsmasse og større tap, indikerer beregninger i Norges Bank at Postsparebanken vil kunne øke sitt overskudd ved en omgjøring til Postbank med rammebetingelser mest mulig lik forretningsbanker.

Norges Bank mener at forholdene ligger godt til rette for en omgjøring av Postsparebanken til et 100% statlig eid aksjeselskap med rammebetingelser mest mulig lik forretningsbankenes. Behovet for fleksibilitet og frihet til å treffe raske og forretningsmessig rasjonelle beslutninger taler for valg av aksjeselskapsmodellen ved etablering av en Postbank. Denne endringen bør gjennomføres så snart det er praktisk mulig. En slik omlegging bør blant annet medføre at Postbanken legges inn under den generelle lovgivning for finansinstitusjoner, at Kredittilsynet fører tilsyn med virksomheten og at Postbanken får låneadgang i Norges Bank på linje med andre forretningsbanker. Det vil videre innebære at Postbanken blir medlem av Forretningsbankenes Sikringsfond. Statens garanti for innskuddene bør dermed falle bort.

Norges Bank vil for øvrig peke på at selv om en eventuell endring i rammevilkårene for Postsparebanken vil kunne gi rom for en betydelig ekspansjon i utlånene, bør banken føre en forsiktig utlånspolitikk med gradvis opptrapping av utlånene. Det vil muliggjøre videreutvikling av kredittvurderingskompetanse og tilstrekkelige kontrollsystemer, som kan bidra til effektiv engasjementsoppfølging og begrensnig av framtidige tap.

4. Forholdet mellom Postsparebanken og Postgiro

Betalingsformidling og kredittformidling i Postverket er hittil drevet som selvstendige tjenester med helt adskilte administrasjons- og driftsfunksjoner. Postgiro og Postsparebanken mangler hver for seg tilbud som dekker alle sider av privatkundes og bedriftskundes behov.

Postsparebankens virksomhet er i stor grad rettet mot privatpersoner, og selve betalingsformidlingen skjer nå via konti i Postgiro ved at bankens lønnskonti er koblet opp mot postgirokonti. Postsparebanken dekker således ikke personkundes totale behov for banktjenester og mangler et tilstrekkelig opplegg for å gi service til bedriftskunder. Banken vil i prinsippet kunne operere uavhengig av Postgiro ved å inngå avtaler om tilknytning til bankenes girosystem (BBS). Allerede i dag er banken tilsluttet forretnings- og sparebankenes sjekksamarbeide. Bankens kunde- grunnlag og potensielle muligheter for tilslutning til private bankers systemer for betalingsformidling gjør det mulig for banken å tilby sine kunder fullverdige banktjenester uavhengig av Postgiro. Rent forretningsmessig er derfor Postsparebanken ikke avhengig av noen tilknytning til Postgiro.

Derimot har Postgiro ikke alene et tilfredsstillende konto- grunnlag for å kunne konkurrere effektivt i kreditt- og betalingsformidlingen, og vil være avhengig av tilgang til Postsparebankens kontomasse. Når forvaltningen av statlig likviditet forsvinner i løpet av 1991, må Postgiro kompensere for inntektsbortfallet gjennom prispolitikken, ved kostnadsreduksjoner og ved utvikling av inntektsgenererende tjenester, deriblant betalingstjenester for staten.

I den trukne St.meld.nr. 18 (1990-91) "Om posttjenestens framtidige rammevilkår" ble det foreslått å gi Postgiro frihet til å plassere sin kapital og bestemme innskuddsrente. Det ble i meldingen siktet mot å unngå at Postgiro og Postsparebanken utvikler seg til to konkurrerende banker innenfor Postverkets nett. Departementet la til grunn at Postbanken og Postgiro utfyller hverandre ved at lønnskonti i banken fortsatt skulle kunne benyttes som ordinære postgirokonti og ved at bankens betalingsformidling også i framtiden i hovedsak skjer gjennom Postgiro.

I forholdet mellom Postverket, Postgiro og Postbanken ble det siktet mot å utvikle langsiktige samarbeidsavtaler, som foruten det økonomiske oppgjør for bruk av nettet også vil inkludere forhold som opplæring av personale, felles markedsføring, eventuell felles drift av enkelte funksjoner, m.v.

5. Muligheter for samordning

Norges Bank vil understreke at det nå bør iverksettes tiltak for en rask samordning mellom bank- og postgiro etter mønster av de forslag som ble framlagt av arbeidsgruppen "fellesblankett og andre samordningstiltak mellom Post- og bankgiro" nedsatt av Finansdepartementet og Samferdselsdepartementet 15.7.88 under ledelse fra Norges Bank.

Det ville innebære at dagens praksis for konvertering/omskrivning av blanketter opphører, slik at både betaler og betalingsmottaker gis et reelt valg mht hvilke konti betalingene skal gå fra og til, uavhengig av om han er kunde i Postsparebanken, Postgiro eller en privat bank. Videre bør det etableres mer rasjonelle rutiner for blankettutveksling, avregning og oppgjør mellom systemene som på best mulig måte ivaretar betaleres og betalingsmottakers behov. Det bør videre tilrettelegges ordninger for elektronisk giroformidling (direkte debitering og direkte remittering) mellom Postgiros og bankenes kontomasse. Disse tiltak bør gjennomføres raskt både av hensyn til bankenes og Postgiros private kunder, men også for å sikre at statens innføring av konsernkontosystem skal bli effektivt.

Disse foreslåtte samordningstiltak bør gjennomføres uavhengig av hvordan man i framtiden eventuelt organiserer Postgiro og Bankenes Betalingsentral.

Ved en nærmere samordning av de to girosystemene kan det reises spørsmål om det fortsatt vil være hensiktsmessig å opprettholde to girosystemer i Norge. Dette spørsmålet blir særlig aktuelt ved en eventuell sammenslåing av Postgiro og Postsparebanken til en felles bankenhet.

Selv om to separate girosystemer innebærer at de betalingsformidlende institusjonene i prinsippet vil kunne velge mellom alternative systemer (avregningsentraler), vil en felles løsning antakelig gi det beste grunnlag for rasjonell girobehandling i Norge, spesielt for den blankettbaserte del. Også med en slik felles giroentral vil konkurransen mellom de betalingsformidlende institusjoner kunne opprettholdes.

Overgang til stadig mer automatiske avregnings-, konterings- og oppgjørsfunksjoner samt mer effektiv kommunikasjon mellom systemene vil imidlertid kunne redusere behovet for en sentral avregningsinstitusjon. Bankene og Postgiro vil f.eks. kunne operere direkte i forhold til hverandre, eventuelt via sine data-sentraler, med automatiske rutiner for avregning, oppgjør og utveksling av konteringsdata. Dette vil i særlig grad være aktuelt når hoveddelen av betalingsformidlingen skjer elektronisk. Den blankettbaserte del av giroformidlingen utgjør imidlertid stadig en relativt stor andel av den totale giroformidlingen i bankene og Postgiro, og dette antas fortsatt å være situasjonen i de nærmeste år.

6. Vurdering av Postgiros og Postsparebankens tilknytningsform

Siden Postgiros og Postsparebankens virksomhet er konkurranseutsatt, bør det legges stor vekt på klare linjer både regnskapsmessig og organisatorisk mellom disse institusjonenes virksomhet og Postverkets monopoltjenester.

I den trukne St.meld.nr. 18 (1990-91) ble det lagt stor vekt på et klart skille mellom betalingstjenester og kredittformidling. Norges Bank er enig i målsettingen om å oppnå et klarere resultatansvar for betalingstjenester, og ønsket om å skille klarere mellom betalingstjenester og kredittformidling. Ved å holde Postgiro og Postsparebanken adskilt i to selskaper oppnår en et klarere resultatansvar for betalingstjenestene og gjør det lettere å unngå krysssubsidiert mellom betalingstjenester, kredittformidlingstjenester og andre postale tjenester.

Dette spørsmål bør likevel vurderes i en bredere sammenheng der flere hensyn må tillegges vekt. Bl.a. hensynet til enhetlig tjenestetilbud overfor Postsparebanken og Postgiros kunder gjennom Postverkets nett, mulighetene for å oppnå effektivitetsgevinster samt Postgiros markedsgrunnlag og rolle som selvstendig enhet vil her måtte trekkes inn.

St.meld.nr. 18 la bl.a. opp til at Postgiro skulle kunne ta inn-skudd, tilpasse rentenivå og gi kassakredittlån til næringslivskunder. Dette vil i så fall innebære at det oppstår nye konkurranseflater mellom Postgiro og Postsparebanken på vesentlige markedsområder. Dette vil kunne skape interessekonflikter mellom Postsparebanken og Postgiro og medføre en lite enhetlig profilering av tjenester overfor kundene. Postsparebanken og Postgiro kompletterer hverandre i dag, bl.a. gjennom Postsparebankens personkundemasse og Postgiros kundegrunnlag innen næringsliv og offentlig sektor.

Postgiro og Postsparebanken har på mange områder utviklet separate systemer med hensyn til intern drift, tjenesteyting osv. De har bl.a. anskaffet hvert sitt bankdatasystem fra ulike leverandører med tildels forskjellig systemdesign. Det ligger ikke ubetydelige rasjonaliseringsmuligheter og stordriftsfordeler knyttet til samordning av datasystemer, organisasjon, tjenesteyting osv. Disse potensielle samordningsgevinster blir vanskeligere å realisere med to atskilte selskaper.

Kalkyler over Postgiros økonomi samt momentene trukket frem foran, kan tyde på at det er usikkert om det økonomiske grunnlaget for et selvstendig Postgiro atskilt både fra Postsparebanken og fra Postverket vil være godt nok.

Et sentralt spørsmål vil være i hvilken grad en eventuell sammen-
slåing med Postgiro vil medføre en økonomisk belastning for
Postsparebanken. Postsparebankens nåværende overskudd er større
enn de beregnede underskudd for Postgiro, og det antas at
Postsparebanken vil kunne øke dette overskuddet ved en friere
plasseringsadgang. Anslagene for Postgiros økonomi er dessuten
basert på "worst case" forutsetninger, og det må antas at dette
vil kunne bedres gjennom økte inntekter og rasjonaliseringsgevin-
ster. En sammenslutning mellom disse to institusjonene vil des-
suten kunne gi gevinster som følge av samordning av
administrasjon, drift og markeds- og tjenestesiden som gjør at
det samlede resultat for disse to institusjonene vil kunne bli
bedre enn dersom de organiseres hver for seg.

Et sentralt hensyn vil imidlertid være behovet for å skille
klarere mellom betalingstjenester og kredittformidling i Post-
giro med sikte på å oppnå en bedre ressursanvendelse i betalings-
formidlingen. Det kan hevdes at faren for krysssubsidiering mellom
betalingsformidlingstjenester og andre tjenester blir større og
incentivene til å foreta nødvendige rasjonaliseringstiltak i
Postgiro blir mindre ved en sammenslåing med Postsparebanken enn
ved å etablere Postgiro som selvstendig enhet. Beregninger
over Postgiros og Postsparebankens økonomi tyder imidlertid på at
det også for en sammenslått enhet vil stilles store krav til
inntjening og rasjonaliseringstiltak.

Hensynet til eget resultatansvar for betalingstjenestene kan
ivaretas i et felles selskap gjennom mer direkte prising av beta-
lingstjenestene. Private banker har lenge ut fra
bedriftsøkonomiske vurderinger ønsket å prise sine betalings-
tjenester direkte via gebyrer og dermed redusere kostnadsinn-
dekningen via kredittformidlingstjenester, og har derfor økt sine
gebyrer i betalingsformidlingen.

En slik organisering av Postgiro og Postsparebanken vil antakelig
også legge forholdene bedre tilrette for en mer rasjonell organi-
sering av giroformidlingen i Norge. Et klarere skille mellom kon-
tohold samt tilknyttede kunderettede tjenester og selve
transaksjonsinnsamlingen og avregningsfunksjonen i betalingsfor-
midlingen, vil gjøre det lettere for bankene og en sammenslått
Postbank å iverksette mer effektive samarbeidsformer innen beta-
lingsformidlingen uten at dette kommer i konflikt med disse
institusjonenes konkurranse om kunder og tjenester. Ved at
postgirotjenestens nåværende oppgaver innen giroavregning blir en
mer rendyrket "back-office" funksjon i den nye Postbanken og alle
kundeforhold ivaretas av en felles institusjon (Postbanken) iste-
ndenfor som i dag gjennom både Postsparebanken og Postgiro, mulig-
gjøres en slik utvikling. Arbeidsdelingen mellom Bankenes
Betalingssentral (BBS) og dagens Postgiro vil i denne sammenheng
kunne bli berørt.

Hensynet til like konkurransevilkår mellom Postgiro og
Postsparebanken på den ene side og private banker på den andre,

kan også tale for at Postgiro og Postsparebanken bør inngå i et felles selskap.

Ovennevnte forhold taler samlet sett for at Postsparebanken og Postgiro bør inngå i et felles selskap. Skal en sammenslåing bli vellykket, må imidlertid potensielle samordningsgevinster faktisk bli hentet ut og prissettingen innrettes slik at hensynet til effektiv ressursbruk innen betalingsformidlingen blir ivaretatt. Dette innebærer bl.a. en mer direkte prissetting innen betalingsformidlingen enn det som er praksis i Postgiro i dag.

Norges Bank vil videre understreke viktigheten av at den nye Postbanken forøvrig underlegges de samme rammebetingelser som øvrige forretningsbanker, og at statens direkte ansvar avgrenses i forhold til dette. Etter Norges Banks vurdering bør den sammensluttede Postbanken etableres som et aksjeselskap underlagt forretningsbankloven.

7. Oppsummering

Norges Bank mener at forholdene ligger godt til rette for en omdanning av Postsparebanken til et aksjeselskap direkte eid av staten og med rammebetingelser lik forretningsbankenes. Denne omdanningen bør finne sted så snart det er praktisk mulig.

Norges Bank legger stor vekt på at det oppnås et klarere resultatansvar for Postgiros betalingstjenester, og at det skilles klarere mellom betalingstjenester og kredittformidlingen med sikte på en mer effektiv ressursutnyttelse i betalingsformidlingen. Overgang til mer kostnadsriktig prissetting innen betalingsformidlingen vil være sentral i denne sammenheng.

Flere forhold peker i retning av at en sammenslutning av postgirotjenesten og Postsparebanken til en institusjon vil gi en mer effektiv og rasjonell drift og administrasjon enn en ordning med to selskaper. Det ligger bl.a. betydelige rasjonaliseringsgevinster og stordriftsfordeler knyttet til samordning av organisasjon, tjenesteyting, datasystemer m.m. En slik sammenslutning vil trolig også gi det beste grunnlaget for å dekke publikums krav og forventninger til betalingsformidlings- og banktjenester.

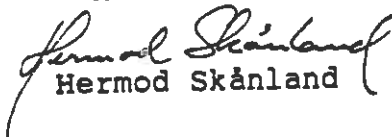
En slik sammenslått institusjon organisert som aksjeselskap må gis forretningsmessig handlefrihet på linje med de private forretningsbankene. Norges Bank regner med at institusjonen vil sørge for at potensielle rasjonaliseringsgevinster faktisk hentes ut. Norges Bank legger videre til grunn at institusjonen vil legge stor vekt på å unngå kryssubsidiering mellom dens kapitalformidlings- og betalingsformidlingstjenester, og derfor søke å få til en mer kostnadsriktig prissetting i betalingsformidlingen. Norges Bank anser dette som nødvendige tiltak for at en sammenslåing skal bli vellykket.

Det første skritt i utskillellesprosessen for Postgiro kan være at Postgiro, fra samme tid som konsernkontoordningen for staten settes i verk, blir skilt ut som egen regnskapsførende enhet innenfor Postverket. Dette innebærer at Postgiro forblir en del av Postverket i en overgangsperiode etter at Postsparebanken er omdannet til aksjeselskap. På basis av disse omlegginger kan det arbeides mot etablering av et felles aksjeselskap ved at Postsparebanken overtar postgirotjenesten, f.eks. ett år etter omdanningen av Postsparebanken. Perioden fram til da bør brukes til å tilpasse Postgiros forretningsdrift og gebyrpolitikk samt å klargjøre premissene for og forberede en eventuell sammenslåing av disse to institusjoner.

Norges Bank antar at en slik organisering av Postgiro og Postsparebanken vil kunne legge forholdene til rette for en mer effektiv betalingsformidling i Norge og gi et bedre grunnlag for Postbankens utvikling til en sentral konkurransefaktor i det norske finansmarkedet.

Norges Bank vil uavhengig av de forhold som her er behandlet, understreke behovet for en rask samordning mellom bank- og postgiro etter mønster av de forslag som ble fremlagt av arbeidsgruppen "fellesblankett og andre samordningstiltak mellom Post- og bankgiro" nedsatt av Finansdepartementet og Samferdselsdepartementet 15.07.1988.

Med hilsen

Hermod Skånland

Dag-Inge Flatraaker

Også sendt: Samferdselsdepartementet
Kopi: Finanskomiteén
Samferdselskomiteén